Poštarina plaćena u gotovom

ZAGREB

BROJ 5. SVIBANJ 1939. GOD. VII.

Izlazi mjesečno.— Cijena godišnje za članove Din 40—, za nečlanove Din 50—. Pojedini brojevi Din 5·—

JELINEK

PARNA BOJADISAONICA I KEMIČKA ČISTIONA ODIJELA
ZAGREB
GAJEVA 25 = ILICA 37 = ILICA 148-a
WASHINGTONOV TRG 1
Telefoni: 33-90, 66-58, 93-92

Sadite i njegujte ga!

VOĆE SE SVE VIŠE CIJENI I KONZUMIRA

Sadnice vrtnih jagoda, plemenitih bresaka, jabuka i krušaka, sve najboljih trgovačkih odlika imaće skoro na prodaju Industrijalno Voćarstvo „Müllerov Brijeg" u Zagrebu
Frankopanska ulica 16 — Telefon broj 22-041

Esslingenrolete **Flossrolete**
Brodarski pod **Sanduci**

IVAN HARTL, Zagreb
Radnička c. 52 - telef. 52-97

Krznarija „Srebrenoj lisici"

preuzima sve vrsti krzna na pohranu.
Veliki izbor plavih i srebrnih lisica.
ANTUN KRPAN
Gundulićeva 1 I kat. — Tel. 23-878

Sagovi, popluni, zastori, tkanine

„POSOBLJE"
Gundulićeva 9 - Varšavska 11 - Tel. 68-27

Strojna stolarija
M. KRESNIK
Nova Ves 4 ZAGREB Telef. 67-14
Unutarnji uredjaji. Otmene i jednostavne opreme stanova. Uredjaji za banke i kavane. Atelier za moderno i glazbeno pokućstvo.

GRADJANSKA PROIZVODNJA SODA VODE
JOSIP KRČELIĆ, ZAGREB
Skladište mineralnih voda i osvježujućih bezalkoholnih pića.
LAGINJINA ULICA 29 — TELEFON BROJ 66-14

MARUZZI

ZAGREB
FRANKOPANSKA 9
TELEFON 27-59

Kromovanje, niklovanje, kadmiranje. - Instalacija vodovoda - Limarska radionica - Skladište armature i vodovodnog uređaja.
Tvrtka utemeljena 1873.
Odlikovana na izložbama u Zagrebu, Trstu i Budimpešti

NOVO PRISPJELI VRLO UKUSNI I JEFTINI
ROSENTHAL
SERVICI
Dražesne Kobaltdose i vaze za cvijeće.
REX boce za ukuhavanje.
DURAX Jensko vatrostalno posuđe.
Preporuča domaća
STAKLANA FRANZ Jelačićev trg broj 7

·TRGOVINA·MODERNIH·CIPELA·ZA·DAME·I·GOSPODU·

fairyshoes
ZAGREB ILICA 62
vl. FRANJO PIŠKUR

Za ljetne haljine
svilene
lanene i
pamučne
tkanine
kupujete u najvećem izboru
kod
Pomodne kuće
Lebinec i drug
Radićeva ul. 1

Najjeftinije vrelo špecerajske delikatesne i kolonijalne robe
LJUDEVIT JAMŠEK
Zvonimirova 55 ZAGREB Telefon 23-106
vlastita pržiona kave i izbor biranih domaćih vina.

Specijalna trgovina i proizvodnja
KIŠO I SUNCOBRANA
MIJO CEPANEC
prije J. Arbanas
ZAGREB
Ilica 19
Telefon 22-032

Haljinu iz svile i ostalih tkanina možete sami izraditi kad si nabavite krojačku lutku izrađenu po Vašem stasu.
Te krojačke lutke proizvodi
„Baby"
proizvodnja lutaka i igračaka
Zagreb, Trakošćanska ul. 58
Poštanski pretinac 48. - Tel. 95-57.
Tražite besplatne ponude!

ZAGREB

REVIJA DRUŠTVA ZAGREBČANA

BROJ 5. GOD. VII. SVIBANJ 1939

Dr. Emin Bogdanović, ravnatelj magistrata:

O IMENU GRADA ZAGREBA*)

Imenu *Zagreb* (lat. Zagrabia[1]) nalazimo prvi put trag u pridjevu *zagrabiensis* u ispravi ostrogonskog nadbiskupa Felicijana od 1134 god., kojom je zagrebačkoj biskupiji vraćena neka zemlja i u kojoj se spominje da je ovu biskupiju osnovao kralj Ladislav (oko god. 1093). Imenom *Zagreb* nazivao se isprva službeno u prvom redu biskupski grad na lijevoj obali potoka Cirkvenika (Medvešćaka u njegovom starom koritu, koje je teklo današnjom Tkalčićevom ulicom). Ipak već u Zlatnoj buli kralja Bele IV od 16 XI 1242, kada se prvi put u historijskim podacima spominje grad na desnoj obali potoka Cirkvenika, čitamo da se slobodni grad (civitas libera) osniva *in Zagrabia, in monte Grech* (u Zagrebu, na brdu Gracu). Isto tako u kasnijim poveljama istoga kralja od 1.256, 1.259 i 1.266 g. nalazimo: *in monte Grech de Zagrabia,* ali i: ... *iuxta Zagrabiam* (kraj Zagreba). I u raznim kasnijim ispravama XIII i daljih vijekova nalazimo pored najčešćeg naziva *civitas montis Grecensis* (rjeđe *Grechensis* i *Graecensis*) još i dodatak sa imenicom *Zagrabia,* ili pridjevom *zagrabiensis.* Tako u vrlo mnogo kraljevskih akata: *civitas montis Grecensis de Zagrabia,* zatim sporadički: *Zagrabiae (in Zagrabia), in monte Grech, civitas zagrabiensis seu* (ili) *Grecensis, civitas zagrabiensis de Grech, civitas montis Grecensis* (Greciensis) *zagrabiensis* ili *civitas zagrabiensis montis Grecensis,* a i samo *civitas zagrabiensis.* Međutim vrlo često, naročito u drugoj polovini XIV i u XV vijeku, nalazimo naziv *civitas montis grecensis iuxta Zagrabiam*

*) Ova razlaganja služe se u glavnom rezultatima naučnih istraživanja Ivana K. Tkalčića i Emilija Laszowskoga (»Povjestni spomenici grada Zagreba), Vladimira Mažuranića (»Prinosi za hrvatski pravno-povjestni rječnik«) i Vjekoslava Klaića (članak »Zagreb« u Albumu »Slobodni i kr. glavni grad Zagreb«, 1913.).

[1]) O imenima ostalih starih sastavnih dijelova današnjeg grada Zagreba ne vodi se ovdje naročito računa, jer ovaj predmet nije s naučnog gledišta u tolikoj mjeri obrađivan, a nije imao ni toliko odjeka na gradske prilike.

(kraj Zagreba) i još češće *de iuxta Zagrabiam*, a kadikad i *prope Zagrabiam* (blizu Zagreba), i to ne samo u kraljevskim poveljama nego i u spisima zagrebačkog Kaptola. Sam slobodni kraljevski grad na brdu Gracu naziva sebe *civitas montis Grecensis (Grechensis)*, bez ikakvog dodatka u vezi sa imenom Zagreb. Dapače 1378 god. u jednoj parbi izriče gradski sud: *civitas nostra vocatur Mons Grechensis, non tamen Zagrabia sed prope Zagrabiam* (naš grad se zove Mons Grechensis, a ne Zagreb, nego blizu Zagreba). Sve ovo dokazuje da se je ime Zagreb već u ranijim vijekovima doduše vulgarno upotrebljavao i za grad (varoš) na brdu Gracu, pa su se tako njime služili i sastavljači raznih kraljevskih i drugih isprava, ali u domaćim službenim spisima naziva se tim imenom samo biskupski grad, i to sve do polovine XVI vijeka kad se već i u ispravama samog grada na brdu Gracu vrlo često upotrebljava naziv *civitas montis Grecensis* (ili: *Montisgrecensis) zagrabiensis.*

Nastaje pitanje, odakle ime *Grech* i pridjev *grecensis (grechensis)*. U tom pogledu postoje dvije hipoteze. U novije vrijeme je, bez naučne podloge, mnogo prošireno mišljenje da se ime *Grech* ima čitati »*Greč*«, a to da je isto što i »Grič«. Grič znači u hrvatskom, a još više u slovenskom jeziku brežuljak, brdašce, i to u prvom redu kamenito, vrletno (što *mons Grech* zacijelo nikad nije bio). Ovo mišljenje je došlo do izražaja i u Rječniku Jugoslavenske akademije (pod riječju »grič«). Tako se i danas u literaturi često sadašnji Gornji Grad (nekadašnji glavni dio slobodnog kraljevskog grada Zagreba) naziva »Grič« i »Gričke gorice«. Nasuprot ovom mišljenju smatraju Ivan Tkalčić (»Povjestni spomenici«, svezak I str. IX), Vladimir Mažuranić (»Pravno-povjestni rječnik«, str. 345 i 357) i Vjekoslav Klaić (v. članak »Zagreb« u Albumu »Slobodni i kr. glavni grad Zagreb«, 1913) da se ime *Grech* nema čitati »Greč«, nego »Grec«. U XIII i XIV vijeku upotrebljavao se naime kod pisanja nelatinskih, naročito hrvatskih riječi znak »ch« ne samo za glas *č* nego i za *c*. Naročito služio je znak »ch« za glas *c* na onim mjestima gdje bi se, po latinskom izgovoru, znak »c« morao čitati kao *k*, dakle na kraju riječi i ispred vokala *a, o* i *u*. Tako nalazimo u ispravama iz spomenutih razdoblja među ostalima, ova imena mjesta i voda, koja još i danas postoje: *Chernech* (Črnec), *Chernomerech* (Črnomerec) *Craleuch* (Kraljevec), *Deztheuch* (Deščevec), *Jalsheuch* (Jalševec), *Manduseuch* (Manduševec), *Vidouch* (Vidovec), *Zlaunonuch* (Slanovec); zatim *Biztricha* (Bistrica), *Gorichicha* (Goričica), *Lomnicha* (Lomnica), *Meduednicha* (Medvednica), *Plesiwicha* (Plešivica), *Zawycha* (Savica). U XV vijeku prevladava mjesto ovakvog »ch« madžarski znak »cz«, dakle *Chernecz, Lomnicza* itd. Sve ovo doduše nije neposredan dokaz da se i ime *Grech* čitalo »Grec, a ne »Greč«, ali ima za to i drugih dokaza. Ime *Grech* nalazimo ovako pisano gotovo isključivo samo u ono doba kad se je »ch« čitalo i kao »c«, a kasnije (a i u isto vrijeme) piše se to ime kadšto »Grecz«, što ne bi nikako bilo moguće kad bi se izgovaralo »Greč«, jer znak »cz« ne nalazimo nigdje u našim ispravama za oznaku glasa *č*. Zatim, kad bi se ime *Grech* bilo izgovaralo »Greč«, morao bi se pridjev od toga imena uvijek, ili bar redovno, pisati »grechensis« (sa izgovorom »grečenzis«), a ne »grecensis«, kako to vidimo u ogromnoj većini slučajeva. U onim rjeđim slučajevima gdje u ispravama ipak nalazimo pridjev »grechensis«, moramo uzeti da je sastavljač isprave stajao pod uticajem načina pisanja imenice *Grech*, a u ono doba i onako nije bilo ni u jednom jeziku strogih pravopisnih pravila.

Ako se, dakle, ime *Grech* ima čitati »Grec«, postavlja se pitanje, odakle to ime? Kako nema nikakvog drugog dokaza o njegovu postanju, mora se uzeti da je ispravno mišljenje Ivana Tkalčića, koji drži da je ono nastalo od stare hrvatske i slavenske riječi *gradьcь* (grad'c) koja znači: mali grad, gradić, gradac, gradec, a ostali su joj padeži graca, gracu itd. I danas imamo u hrvatskim, slovenskim i srpskim krajevima više mjesta Gradec i Gradac. Od riječi *gradec* načinili su Nijemci »Graz«, »Gratz« i »Grätz«. Tako se »Slovenjgradec« zvao njemački »Windischgraz«, a grad *Graz* u Štajerskoj, koji se nekad pisao i »Gratz« i »Grätz« (latinski »Graecium«, svakako je dobio ime od slavenske riječi *gradec*. Slično je i u češkom jeziku, gdje ova riječ glasi *hradec*. Grad Hradec Králové zovu Nijemci »Königgrätz«, a u sadašnjoj Sudetskoj zemlji imamo dva mjesta sa imenom *Grätz*, koja su se češki službeno zvala »Hradec«, a valjda su i starinom češka. Iz starijih vremena imamo doduše malo isprava na njemačkom jeziku, ali u jednoj od njih (1529) naziva se civitas montis Grecensis imenom »Grätz«. Nadalje treba uzeti u obzir jednu važnu okolnost, naime da na starom gradskom pečatu stoji natpis S(igillum) COMMVNI(tatis) IN MONTE GRACI (pečat općine na brdu Gracu). Na pitanje zašto se u starim ispravama upotrebljava tuđinski naziv *Grec*, a ne domaći *Gradec* nije teško odgovoriti, jer se u starim latinskim ispravama pišu na tuđinski način imena svih mjesta koja su imala i tuđe ime, tako: Kaproncza (Koprivnica), Warasd (Varaždin), Zomsedwar (Susedgrad), Medwewara (Medvedgrad) itd.

Šteta je što iz najstarijih vremena nemamo isprava na hrvatskom jeziku, iz kojih bi se vidjelo kako su ovaj grad u ono doba nazivali domaći ljudi svojim jezikom. Prvu poznatu hrvatsku ispravu, glagolicom pisanu, u kojoj se naš grad spominje imamo iz 1526 godine, i to od kneza Krste Frankopana, koji piše: *Zagrebci z Gratca*. Ne može se vjerovati da bi on bio ovaj grad nazivao nekim drugim imenom nego su ga sami građani zvali, iako im je bio politički protivnik. Iz XVII vijeka imamo prevod Statuta grada Zagreba od 1609 godine, u kojem je naziv »*Mons grecensis*« preveden sa »*Gorechke goricze*«. Riječ »Gorechke« (Gorečke) je nerazumljiva, pa se valjda ima pripisati prevodiočevom neznanju ili neupućenosti. Naziv »Gerchke (grčke) goricze« koji se nalazi u nekim spisima iz novijeg vremena, nastao je bez

sumnje zato, što se počelo smatrati da pridjev *grecensis* (graecensis) ima neke veze sa riječju Graecia (Grčka), premda je u latinskom jeziku pridjev od Graecia *graecus*, a ne graecensis.

Naziv »slobodni (i) kraljevski« (»libera regia«) osniva se na Zlatnoj buli kralja Bele IV od 1242 g. U feudalno doba nalazimo ovaj naziv u raznim javnim aktima, tako i u Statutu grada Zagreba od 1609 godine. S prestankom feudalnog sistema, a naročito sa stupanjem na snagu Općinskog reda za grad Zagreb od 1850 godine, izgubio je ovaj naziv svoju negdašnju važnu pravnu sadržinu. Spomenuti Općinski red, kojim su dotadašnje četiri jurisdikcije, tj. slobodni i kraljevski grad Zagreb te općine Kaptol, Vlaška ulica i Nova Ves spojene u jednu novu općinu, ne upotrebljava doduše naziv »slobodni i kraljevski«, nego je u njemu riječ samo o »Općini Zagreb«, ali Carski patent od 7 IX 1850 godine, kojim je uveden taj Općinski red, zove grad Zagreb: »Naš *kraljevski* grad«. Naputak od 16 I 1861 za privremeno uređenje županija, slobodnih kotara, slob. kralj. gradova, povl. trgovišta i seoskih općina u Kraljevini Hrvatskoj, Slavoniji i Dalmaciji upotrebljava opet naziv »*slobodni kraljevski*« za gradove, među kojima se, dakako, nalazi i grad Zagreb, i to za cijeli novi grad Zagreb, nastao 1850 godine. To je možda jedan od razloga da je ovaj naziv ostao i dalje u upotrebi i da je ušao i u ovaj Statut, premda ga ne spominju kasniji zakoni o organizaciji gradova. Tako Zakon od 28 I 1881 o ustroju gradskih općina govori samo o »gradskim općinama koje imaju uređene magistrate podređene neposredno kr. zemaljskoj vladi«, i ne spominje ni jedan grad po imenu. Slijedeći Zakon od 21 VI 1895 o ustroju gradskih općina nabraja, u §§ 1 i 2, sve gradove koji poda nj spadaju, a zaseban naziv ima samo za grad Zagreb, zovući ga »*glavnim* zemaljskim gradom«. Sadašnji zakon o gradskim općinama od 22 VII 1934 godine upotrebljava za sve gradove na koje se primjenjuje samo nazive »gradska općina« i »grad«.

Dr. F. D.

Dr. MIRKO BRODJOVIN

IN MEMORIAM

Ljudi i spomenici starog Zagreba gube se, nestaju svakim danom sve to više. Neumitna sudbina ih uništava, jer valjda tako mora da bude. Stari idu, a mladi dolaze. Život se neprestano okreće i stvara nove oblike. Nu ipak, kad po koji naš građanin starije garde pođe putem Zvijezde na vječno počivalište Zagrebčana, na Mirogoj, a bio je još uz to zaslužan i popularan u našem gradu, zaokupi nas starije neka neobična sjeta i bol, jer u ogromnoj većini slučajeva za te i takove naše ljude, naše stare hrvatske korenike i čelične karaktere, ne nalazimo zamjenike. Tako postepeno nestaju naši istomišljenici, ili ljudi sličnog mnijenja i naziranja na ovaj život, za koji smo bili uzgojeni u starim idealima hrvatskog nam doma i roda. S njima pada u grob mnogo sjećanja na ona bolja i ljepša vremena predratnog, ljepšeg i otmenog Zagreba. S njima nestaju toliki dobri prijatelji, tako rijetki u današnje materijalističko i kaotično doba.

Među te ljude, koji su netom nestali, spada u najboljem smislu riječi Dr. Mirko Brođovin, liječnik-zubar, koji je u nedjelju dne 19 III o. g. nakon duže bolesti u 66. godini života, pošao na onaj daleki put, sa kojeg nema više povratka u ovaj profani, zemaljski život. Sa Dr. Brođovinom nestalo je ličnosti, koja je do u srž svoje duše bila srasla sa našim bijelim gradom Zagrebom, njegovim rodnim gradom i, sa hrvatskim narodom, kome je on do posljednjeg svog daha vjerno i požrtvovno služio.

Mirko Brođovin rodio se je god. 1873 u Zagrebu kao sin uglednog i imućnog veletrgovca vinom Maksimilijana Brođovina i to u obiteljskoj kući u Ilici br. 28. — U rodnom si domu užio je mladi Mirko brižljiv i strog odgoj, ne znajući za bijedu i nevolju, jer mu je boginja Fortuna stajala uz kolijevku. Svršivši pučku i srednju školu u Zagrebu, pošao je Mirko Brođovin u Beč, da tamo studira medicinu, koju je nakon pravodobno

položenih ispita tamo i svršio. Ponajprije se je etablirao kao liječnik-internista u Beču, ali se je doskora specijalizirao za zubarstvo, te se je god. 1911 preselio opet natrag u svoj mili Zagreb, gdje je velikim uspjehom obavljao zubarsku praksu sve do unatrag deset godina. Tada je napustio praksu liječnika-zubara i povukao se je u privatni život.

Pokojnik bio je bez sumnje vrlo interesantna i originalna ličnost, koji si je svojim jovijalnim, iskrenim i susretljivim saobraćajem u ljudskom, poimence u zagrebačkom društvu, umio steći veliki broj prijatelja i znanaca. Bio je tipični Zagrebčanin sa dobranom dozom bečkog esprita i topline. Na prvi pogled za stranca moguće ponešto opore i grube vanjštine, kako su to bili mnogi naši stari Hrvati, Mirko Brođovin imao je zlatno srce puno osjećaja za svog bližnjeg, naročito za siromašne slojeve pučanstva, uboge intelektualce, pa umjetnike i sve one, koji su silom prilika stradali zbog njihovog hrvatskog patriotizma, a bili su inače čestiti i pošteni ljudi. — Njih je svakom zgodom podupirao zborom i tvorom, ne vodeći računa ni o znatnim materijalnim žrtvama, jer je kao rijetko dobar i karakteran čovjek, idealista, uživao u tome, ako je bilo kome učinio nešta dobra. Kao bezkompromisan Hrvat od svoje najranije mladosti do zadnjih časova svog prerano završenog života, Dr. Brođovin se je uz pomoć svojih razgranjenih veza uvijek trudio, izlagajući se vrlo često i sam mnogim neugodnostima, da svim svojim silama pomogne hrvatskim političkim osuđenicima. Taj teški i riskantni rad vršio je on i u doba najkruće diktature u našoj zemlji, ne mareći za nikakove posljedice, jer je bio materijalno potpuno neodvisan čovjek i žarki hrvatski patriota, kakovih samo rijetko nalazimo. Prezirao je iz dna duše svoje razne političke špekulante i skorojeviće, koji su se okretali kao vjetar po direktivama pojedinih režima, da se time u svojoj servilnosti nedostojnoj slobodnog čovjeka dodvore ili materijalno okoriste, a da kod toga izdadu najviše svetinje naroda, iz kog su niknuli po zlosretnom slučaju. Za takove ljude i tipove nije imao dosta oštrih riječi osude, pa je u tim slučajevima znao nastupiti svom odlučnošću temperamenta i, nije mu bilo stalo, da si je time u redovima tih i takovih ljudi, koje je naša čestita sredina od vajkada prezrela, stvarao i neprijatelje. — Nu za te on nije nikada mario. Tim više je nastojao, da on te svoje protivnike svakom prilikom raskrinka i u javnosti ih prikaže u njihovom pravom svjetlu, kao one opasne štetočine, podle crve, koji nastoje svakom prilikom u borbi ili obrani svojih ličnih i materijalnih probitaka, da podgrizu zdrave temelje našeg narodnog organizma. I u tom smjeru je Dr. Brođovin izvršio jednu vrlo korisnu misiju po ozdravljenju naših prilika, — sačuvavši kod toga uvijek dostojanstvo pravog gospodina, gentlemana.

Za hrvatske narodne stvari i razne naše domorodne akcije uvijek se je pokojnik zauzimao po svojoj najboljoj mogućnosti bilo moralno, ili materijalno, sve to u kranjim razmjerima, pa je u tome svom korisnom radu, mogao mnogim našim imućnicima i kapitalistima poslužiti svjetlim primjerom, kako se mora istupiti i raditi za dobrobit hrvatskog naroda, osobito, ako čovjek raspolaže i potrebnim materijalnim sredstvima.

Od početka bio je pristaša Hrvatske Seljačke Stranke i za nju je svakom prilikom, a naročito u doba izbora, razvio individualnu i poletnu akciju u krugu velikog broja svojih znanaca i prijatelja, ali i izvan njih, prikupivši mnoge nove pristaše. Kao hrvatski intelektualac savremenih demokratskih načela vidio je i osjećao, da jedino u hrvatskom narodnom pokretu pod egidom hrvatskog vodja Dra Vlatka Mačeka, njegovog ličnog znanca i prijatelja, može hrvatski narod pokročiti napred i izvojevati si svoju davno već traženu slobodu. — Bio je dakle veliki i oduševljeni hrvatski domoljub, koji je posebice i nadasve ljubio svoj rodni grad Zagreb. Svaki napredak u našem gradu, ili bilo kakova nova ideja ili osnova, koja bi mogla biti korisna po razvitak i sretniju budućnost hrvatskog glavnog grada Zagreba, našla je u Dr. Brođovinu oduševljenog borca ili pobornika. Zato je baš grad Zagreb njegovom smrću izgubio jednog svog rijetkog i po opće dobro zaslužnog građanina i domoljuba, ma da nije vršio kakove javne funkcije, ili se nije rado isticao, kako to čine mnogi drugi, kojima je zgrtanje novaca jedini cilj života, dok je Dr. Brođovinu bio novac tek običnim sredstvom za život, dakle nužnim zlom, stvorenim od ljudi. — Kada se sa ovih perspektiva dade psihološki presjek ličnosti pokojnog Dr. Brođovina, onda pred nama iskrsava ličnost rekbi klasičnih linija, kojoj je služio idealom lik onog starog poštenog Rimljanina Katona, tog vjekovnog uzora čovjeka dubokog poštenja i žarkog patriotizma.

Još u svojoj mladosti Dr. Brođovin, kao bezbrižni mladić pun životnih ideala starije generacije, intenzivno se je bavio turistikom, prošav mnoge alpinske vrhove i klance, a bavio se je strastveno sve do pod svoje stare dane plemenitim jahaćim športom. Tako je i u »Hrvatskom jahaćem Sokolu« bio revnim i rado viđenim članom, te utemeljiteljem brojnih jahaćih športskih klubova i udruženja.

Iza svjetskog rata bio je stalnim gostom »Kazališne Kavane«, gdje se je oko njega kupio veliki broj naših prominentnih intelektualaca i umjetnika. Tu se je dnevno viđevala karakteristična pojava Dr. Brođovina. Njegova markantna glava sa obrijanim licem i gustom bijelom kosom bila je svima gostima dobro poznata. Oko njegovog »štamtiša« zvanog »pod vurom«, baš nuz Marovsku ulicu, jednog od najpoznatijih stolova u zagrebačkim kavanama uopće, mnogo se je dnevno uvečer raspravljalo, debatiralo o dnevnim događajima, ali i šalilo. Dr. Brođovin imao je uvijek mnogo smisla i razumijevanja za šale i doskočice, osobito, ako su bile duhovite. Na svoj dragi i vjerni mu stol »pod vurom« nije on ni na najljepšim svojim putovanjima zaboravio, već mu je naročito iz Švicarske, kamo je često

putovao, boraveći osobito rado u Maloji, tamo na podnožju divljih planina i romantičnih jezera, u domaji Giovanni Segantinia, slao razglednice i pozdrave. Društvo je jedva čekalo, da se dobri Mirko opet vrati iz tuđine i da pripovijeda o svojim doživljajima opet oporavljen i svježeg izgleda.

Za vrijeme svjetskog rata je Dr. Brođovin kao vojnički liječnik, mnogim našim ljudima pomogao, spasiv im često i život. Nu njegov otmeni karakter nije nikada tražio zahvalnosti, ali ga je bolilo, kad je koji od ljudi, kojima je bio sklon, ili im je učinio mnogo dobročinstava, doživio bolna razočaranja, ili čak uvrijede.

Već dulje vremena je poboljevao. Osobito su ga noge sve više ostavljale, dok ga ove zime nije potpuno shrvala bolest unatoč najbrižljivije kućne njege. — Kako je Dr. Brođovin bio obljubljen u Zagrebu, najbolje je dokazao njegov sprovod dne 21 ožujka, kad ga je veliki broj zagrebačke inteligencije i elite, uz brojnu sirotinju, otpratio do hladnog groba. Nad otvorenom rakom oprostio se je od pokojnika č. o. Franjevac Venceslav Basta dirljivim govorom, što je rijedak slučaj za svećenika, koji vodi sprovod. Time je on, kao dobar prijatelj pokojnika, najbolje počastio spomen na tog nadasve dobrog, humanog i socijalnog čovjeka.

Hrvatska seljačka stranka bila je također na sprovodu brojno zastupana i njezini su delegati položili na grob Dr. Brođovina, kao njihovom vjernom pristaši, krasan vijenac.

Pokojnik ostavlja iza sebe suprugu Ljubicu, udatu pokćerku i zeta, te brata si, poznatog i uvaženog zagrebačkog ljekarnika Hinka Brođovina.

Nema više Mirkeca Brođovina, ali uspomena na njega ostat će trajna u srcima brojnih njegovih prijatelja, koji su se baš prvog dana pramaljeća u sjaju sunčanih zraka, nu bolom u duši od njega za uvijek rastali. Onaj bokor prvog krasnog cvijeća, koji mu je kao posljednji pozdrav u raku bacila njegova dražesna pokćerka, služi tek efemernim znakom sve one velike ljubavi i poštovanja, kojim je pokojnik bio okružen za svog života od svojih milih i dragih, rodbine, prijatelja i znanaca.

Neka je vječna slava Dr. Mirku Brođovinu i laka mu bila hrvatska gruda pod onim tihim čempresima i gajevima Mirogoja, koju je toli žarko volio!

Ivan Ulčnik:

IZLOŽBA CELESTINA MEDOVIĆA

Nakon veoma uspjele umjetničke izložbe »Pola vijeka hrvatske umjetnosti«[1]), zadužilo nas je »Hrvatsko društvo umjetnosti« opet za jedan umjetnički užitak, kad je priredilo izložbu radova popularnog hrvatskog umjetnika slikara Celestina Medovića.

Izložba je uređena u prizemnim prostorijama »Doma likovnih umjetnika kralja Petra« i otvorena 2 travnja tg. pod pokroviteljstvom preuzvišenog gospodina nadbiskupa dra. Alojzija Stepinca.

Uz mnogobrojna izložena Medovićeva djela, osobito se stiću slike iz hrvatske prošlosti, pa kako je to i poseban kulturni rad u gradu Zagrebu dužnost nam je, da se na tu izložbu potanje osvrnemo.

Celestin Medović je uz Vlahu Bukovca jedna od najistaknutijih ličnosti u novijoj prošlosti hrvatske umjetnosti. Od godine 1895 do 1904 Medović je stalno boravio u Zagrebu. Tu su ispod njegovog kista proizašli mnogi lijepi umjetnički radovi.

Dr. Izidor Kršnjavi u svojim zapisima koji su izašli u »Hrvatskom Kolu« god. 1905, bilježi:

»Pozvao sam Medovića u Zagreb. Kad sam njegov list, gdje mi obećaje, da će doći pokazao Bukovcu, svjetovao me, da odustanem od te svoje nakane, ali ga nisam poslušao. Scijenio sam, da će dobro biti, ako još jedan izvrstan umjetnik bude u Zagrebu, i to jedan, čija je jakost u kompozicijama i u izražaju čuvstva. Nadao sam se, da će se Bukovac i Medović dopunjati, i jedan na drugoga utjecati. U toj se nadi nisam prevario.«

Medović doista u proljeće 1895 dolazi u Zagreb. Sa Bukovcem je zajedno u zgradi Jugoslavenske Akademije uredio atelier. Dr. Kršnjavi, tadanji pretstojnik hrvatske zemaljske vlade odjela za bogoštovje i nastavu, nastoji Medovića što bolje zaposliti, te kod njega naručuje dvije velike slike za vladinu svečanu dvoranu.

Za vrijeme svojim slikarskih nauka u Münchenu, izradio je Medović sliku »Žrtva Bakhu za vrijeme kršćanskih progona«. Slika je nakon dvije godine 1893 dovršena. Izložena je u Budimpešti 1896, u Kopenhagenu 1897, te u Londonu i Parizu. God. 1901 nudi Medović tu sliku općini grada Zagreba za 6000 kruna. U skupštini gradskog zastupstva 5 kolovoza 1901, taj kup je odobren. Jedino je tadanji gradski zastupnik Lavoslav Tkalčić tom prigodom upitao gdje će slika visiti. Načelnik Mošinski saopćio je, da će slika biti smještena u načelničkoj sobi, gdje se i danas nalazi.

[1]) Izvještaj o izložbi »Pola vijeka hrvatske umjetnosti« priopćili smo u »Zagrebu« broj 1—2 1939.

»Bakhova svečanost«

»Bakhova svečanost« bila je u Zagrebu prvi puta izložena 1901 u Umjetničkom paviljonu, kada je na 1 svibnja otvorena Umjetnička izložba. Na toj izložbi bili su u glavnom izloženi radovi Celestina Medovića, Otona Ivekovića i njihovih učenika. Pridružio im se i kipar Ivan Rendić.

Medovićeva izložba iz 1901 može se smatrati kao preteča sadanjoj njegovoj izložbi. Biti će zanimivo ako glede nekojih slika, koje su tada bile izložene, a vidili smo ih na sadanjoj izložbi, priopćimo ocjenu vrlo uvaženog kritičara Dra Izidora Kršnjavoga. Ocjena je izašla u »Narodnim Novinama« 11 svibnja 1901 u tri nastavka.

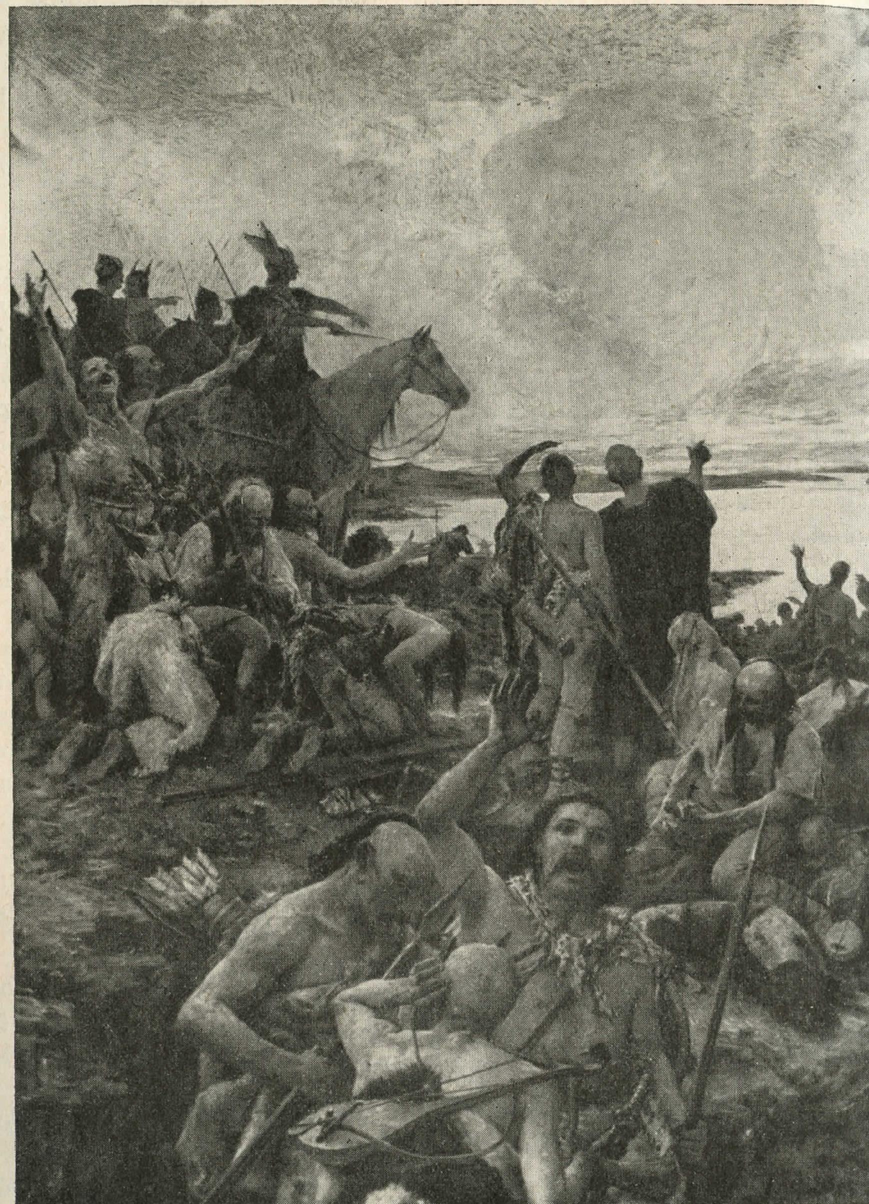
Za sliku »Bakhova svečanost« kaže Dr. Kršnjavi, da je sa umjetničke strane izvrsno izrađena i dotjerana kako treba. Kršnjavi se veseli tom uspjehu, te primjećuje: »Mi se možemo samo veseliti, da je umjetnik Hrvat tako daleko dotjerao.« Ipak imade prigovora sa sadržajne strane. Kršnjavi misli, da slika »Bakhova svečanost« ne prikazuje nutarnju istinu predočenog događaja. Na slici vidimo kršćane već mrtve, a bakanal se odigrava među lješinama. Na slici nije prikazan glavni dramatički čin, a to je da kršćani umiru za uzvišenu ideju kršćanstva. Kršnjavi dodaje, da Rimljani nisu kršćane ubijali jedino iz pohote, nego su ih ubijali da od tadanje nove kršćanske ideje obrane svoj državni ideal, kao i temelje svog pravnog sustava. Na slici su prikazani rimski senatori s izrazom nesmiljenog zadovoljstva. Kršnjavi kaže, da to nije točno. Rimski Senat zabranio je bakhanalije već 186 godine prije Krista. O tom su i dokazi sačuvani. Konačno Kršnjavi priznaje, da slika imade mnogo umjetničkih vrlina.

Izložena je slika »Splitski Sabor«. Ta je slika danas umnožena u raznim oblicima, a njen je prikaz važan za hrvatsku prošlost, naročito radi očuvanja narodnog jezika u bogoslužju. Sliku je Medović izradio god. 1894 po narudžbi Prosvjetnog odjela kr. zemaljske vlade. I ova je slika s uspjehom bila 1897 izložena u Kopenhagenu.

»Splitski Sabor« bio je također izložen 1901. I ovu je sliku dr. Kršnjavi ocijenio u tadanjim »Narodnim Novinama«. Kršnjavi priznaje, da je slika vrlo dobra, i pače u bitnosti bolja od »Bakhove svečanosti«. Ipak u sadržaju događaja, u slici prikazanog, imade opravdanog prigovora. Kršnjavi nije uvjeren da se taj sabor doista održao. Drži da je izvješće u »Historiji Salonitani major« krivotvoreno zato, da se pokaže kako su Hrvati sami pod vlastitim kraljev (na slici Sabora pretsjeda kralj), već u prastaro doba zaključili da se u katoličkim crkvama dokine glagolanje. Kršnjavi misli, da je Medović na stranici otvorene knjige, koja gledaocu pada u oči, mogao naslikati glagoljsko pismo. Na taj način bi se radnja rastumačila. Na slici izgleda, kao da se radi o nekom sporu između zapadne i istočne crkve. Na tom saboru nije trebao da hrvatski kralj pretsjeda, jer se mjesto njega moglo metnuti i kojeg biskupa. Slika se odnosi na deseto stoljeće, a odijela su iz XVII. stoljeća. Kršnjavi tvrdi, da je Medoviću svjetovao da Splitsku

»Splitski sabor«

»Dolazak Hrvata«

crkvu naslika po stanju iz desetog stoljeća. Medović to nije učinio već ju je prikazao po sadanjem stanju. Haljine su iz sedamnaestoga, a vise svjetiljke čak iz osamnaestoga stoljeća. Kršnjavi drži, da je Medović na toj slici mogao upotrijebiti ornamente bizantskoga sloga, koji je vladao i za doba naših narodnih kraljeva. Ovakovi ornamenti pronađeni su u Dalmaciji zaslugom Kninskog starinarskog društva.

Na slici »Splitski Sabor« vidimo papinskog poslanika u crnom haveloku kako se rukom drži za bradu, to je autoportret samog Medovića.

Za nas Hrvate je osobito zanimiv prikaz slike »Dolazak Hrvata«. I ovu sliku je dr. Kršnjavi ocijenio u »Narodnim Novinama« god. 1901. Kršnjavi s tom slikom nije bio zadovoljan, te kaže da boluje od raznih vanjskih i nutarnjih neistina. Kršnjavi kaže dalje, da ga dovete pred tu sliku i zapitate što ona predstavlja, da bi morao odgovoriti: »predstavlja Indijance, kako na obali velikog oceana sunce obožavaju«. Kršnjavi pita, »kako vitez na konju dolazi u to indijansko društvo. Na sve bi prije mislio nego da su to Hrvati. Tu je Medović Hrvate prikazao kao barbare, a kako je onda moguće da su se moru klanjali i ljubili obalu. Otkuda pas čiste pasmine.«

Slika »Dolazak Hrvata« bila je isto naručena za kr. zemaljsku vladu bogoštovni odjel. I ta je slika popularizirana umnažanjem.

Ocjene dra Kršnjavoga, bile su dosta stroge, ali i potrebne ne samo za Medovića već i za ostale mlade umjetnike, za koje se je Kršnjavi bojao da u poletu svoje stvaralačke snage ne zastrane. Kršnjavi bio je i sam slikar, a u tadanje doba bezuvjetno jedan od najboljih umjetničkih kritičara. Kršnjavi je umjetnosti posvećivao veliku brigu, naročito kada je bio članom hrvatske vlade.

Iz Hrvatske prošlosti prikazane su nadalje slike »Zaruke Kralja Zvonimira«, te »Krunisanje Ladislava Napuljskoga«. Kod ove slike vidimo kraljevu sestru kako sjedi. Njen portret izrađen je prema portretu gdje Klotilde Guthard[2]). Poseban portret gdje Guthard također je izložen.

Od religioznih slika vidjeli smo »Sv. Franju Asiškog«, i »Žrtvu Abrahamovu«. Ove slike su vlasništvo Štrosmajerove galerije slika. Medović je posebno slikao Sv. Franju Asiškog za glavni žrtvenik Franjevačke crkve u Zagrebu.

Od mnogih portreta vidimo papu Pija X., nadbiskupa dra Jurja Posilovića (oba portrea vlasništvo su Nadbiskupije Zagrebačke). Zatim portre Adolfa pl. Mošinskog, koji je god. 1905 po zagrebačkoj gradskoj općini naručen za galeriju gradskih načelnika.

[2]) Gdja Klotilda Guthard je supruga Rudolfa Guthardа, nekad vlasnika poznate zagrebačke pekarne, koja je bila u njegovoj kući u Ilici broj 11. Kasnije je ta kuća prodana našem građaninu i zlataru Dragutinu Vasiću, koji je staru kuću srušio i sagradio novu trokatnicu.

»Zaruke kralja Zvonimira«

U svom radu Medović nije zaboravio ni na svoje more, pa stoga vidimo lijepih i vjerno prikazanih slika s našeg Jadrana.

Izim uljenih slika izloženi su crteži i akvareli, većinom razne studije.

Izložbu su rasporedili hrvatski umjetnici gg.: Joza Kljaković, Kamilo Ružička i Marin Tartaglija. Mora im se priznati da su sretnom rasporedbom Medovićevu izložbu pregledno i stručnjački prikazali.

A sada da u kratko prikažemo životopis odličnog hrvatskog umjetnika.[3])

Celestin Medović rodio se 17 studenoga 1859 u Kuni na dalmatinskom poluotoku Pelješcu. Roditelji bili su mu siromašni seljaci. Medović je svoje djetinjstvo proveo u oskudici. Pučku školu polazio je u rodnom mjestu gdje je već bio dobar crtač.

Kao dječak Medović je polazio u samostan i tamo dvorio kod sv. mise. Jednom ga samostanski gvardijan opazi kako ugljenom crta po samostanskom zidu. Poznavajući Medovićevu nadarenost gvardijan ga pozove da stupi u samostan. Medović doista je stupio u samostanski licej otaca Paulina u Kuni. Zatim pređe u stari samostan Male Braće u Dubrovniku, gdje je dobio ime Celestin. (Zato je svoje slike i signirao sa C. M. Medović.) Uskoro je Medović u samostanu zapažen kao izvrstan crtač. Kada je nakon novicijata dobio ćeliju izvan samostana dao se svim marom na crtanje.

God. 1880 primi Medović svećenički red. Nakon zaređenja pođe u Rim na studije, kamo ga je pozvao general Franjevačkog reda, koji je slikarski dar Medovićev upoznao u Dalmaciji prigodom jedne vizitacije. U Rimu je Medović po uputi generala franjevačkog reda pohađao slikarsku školu Ludovika Seitza. Ujedno je imao prilike da posjećuje sve crkve i galerije slika, a u prvom redu Vatikansku. Zabranjeno mu je bilo da polazi državnu slikarsku akademiju.

Medović je jako žalio za državnom akademijom, gdje bi mogao mnogo više naučiti nego u privatnim školama. Na Akademiji imade i živih modela i čini se da su baš ti živi modeli bili zapreka da Medović kao franjevac polazi državnu Akademiju. Medović je po naravi slobodan, pa je i u slikarskoj umjetnosti zastupao slobodniji duh i naginjao realizmu, a u Seitzovoj školi slikale su se najviše religiozne slike. Samo takovim radom nije se Medović mogao zadovoljiti. Zato je marljivo pohađao Galerije slika i rimske crkve, da tu vidi i uči ono za čim je težio.

U Rimu se upoznao sa slikarom Franceskom Grandijem, koji je u umjetnosti bio slobodniji. Medović je rado pohađao njegov atelier.

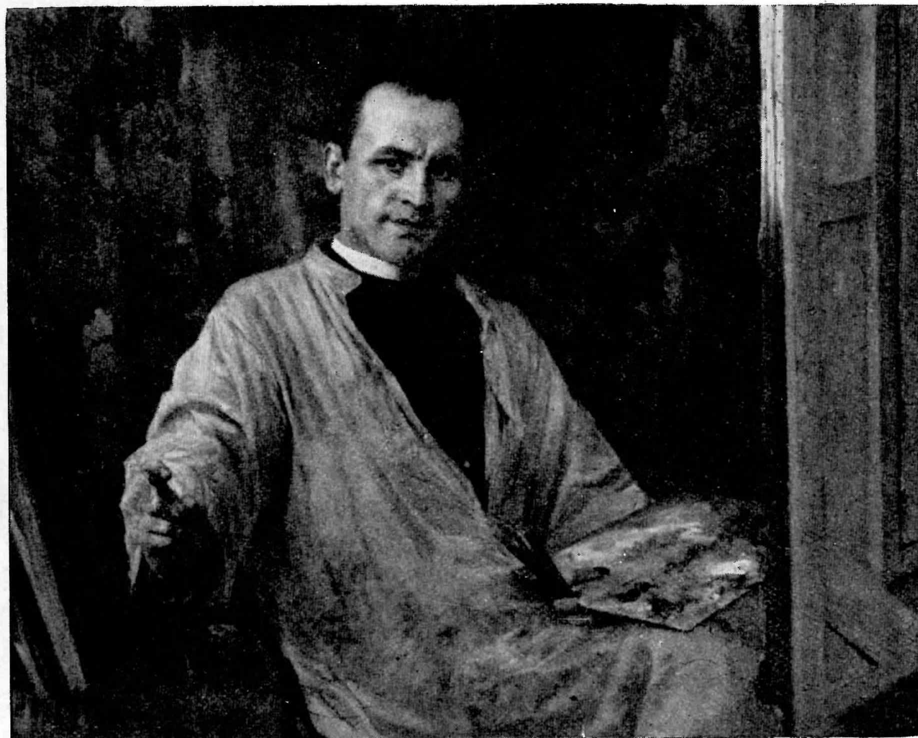
Za vrijeme rimskog školovanja pohodio je i ostale talijanske gradove pokrajine Umbrije i Toskane. Bio je u Firenzi, pa su tamošnje znamenite galerije osobito djelovale na Medovićev daljnji razvitak.

[3]) Podatke za Medovićev životopis crpili smo u glavnom iz kataloga »Izložba Celestina Medovića«, priređena 1939.

»Krunisanje Ladislava Napuljskoga«

God. 1882 izložio je Medović prvi puta u Rimu svoju uljenu sliku »Dva stara fratra«. Kritika je tu sliku pohvalila, naročito se pohvalno isticao protukatolički list »La Capitale«. Kritiku ovog lista iskoristili su mnogi Medovićevi zavidnici, što je njemu u daljnjem radu pravilo dosta poteškoća. Medović se svakom zgodom tužio na skučenost slobode u slikarskoj nauci, koja ga je kao svećenika stezala. Za boravka u Firenzi

Celestin Medović (Slikano po Vlahu Bukovcu)

god. 1884 dobio je dopuštenje da polazi školu profesora Antonija Ciserija. U toj školi učilo se kao u državnoj akademiji. Medović sam priznaje da je kod Ciserija u devet mjeseci više naučio nego kroz tri godine u Rimu. Budući da se je mnogo govorilo o slobodnoj školi profesora Ciserija, pozove ga general franjevačkog reda da se vrati u Rim. Medović teška srca napusti Firenzu. Na putu u Rim posjeti Ravenu i Bolonju, gdje je proučavao tamošnje čuvene galerije. Nakon dolaska u Rim ne htjede se vratiti u Seitzovu školu. Nije htio ni u samostanu slikati, zato sa jednim prijateljem iznajmi mali atelier. Međutim su zavidnici Medovića i u Dubrovniku optužili, da u Rimu ima vlastiti atelier, sumnjivo društvo, te da koje-

kuda polazi. Uslijed toga ga provincijal dubrovačke redodržave pozove, da se vrati kući u Dalmaciju.

God. 1886 vraća se Medović u Dubrovnik, gdje ga lijepo dočekaše, ali Medović je ipak bio žalostan, što je na pol puta morao zastati i prekinuti slikarske nauke. Iako su Medovićev rad obasipali hvalama, ipak je on sam znao, da mora još mnogo šta učiti.

U to se desi, da je god. 1886 u Dubrovnik došao kao gost grofa Mate Pucića, glasoviti bečki slikar profesor Emil Schindler. On je htio upoznati dubrovačku obalu. Pucić upozna Medovića sa Schindlerom, koji opet Medovića preporuči umjetničkoj Akademiji u Münchenu. Nakon većih poteškoća ipak dobije Medović od svog reda dozvolu da pođe u München na studij.

Prošavši sve stepene slikarske škole, izloži svoju prvu münchensku radnju sliku »Sv. Magdalene«. Za taj rad bude po Akademiji odlikovan.

Spomenuli smo prije već da je Medović u Münchenu izradio »Bachovu svečanost«. Ova slika postigla je u Münchenu velik uspjeh. Prigodom njezinog izloženja u Parizu, pariška Akademija imenovala je Medovića počasnim oficirom.

U Münchenu izradio je svoje dvije najbolje slike i to »Sv. Bonaventuru« i »Sv. Franju Asiškoga«.

U jesen 1893 nakon završetka nauka Medović ostavi München. Već je tada postao slavan. Došavši u Dubrovnik zatraži od samostana da mu se sagradi poseban atelier. Budući su Medoviću za slikanje bili potrebni modeli obojeg spola, a samostanski propisi protivili su se tomu, ponudi mu grof Mato Pucić da u njegovoj vili na Pilama može atelier urediti. Naravno da se je Medović opet morao boriti sa tužbama, koje su zaredale radi tobože slobodnog ateliera.

U to se Medoviću javi Franjo Rački i pozivlje ga u Zagreb. Rački misli da je Zagreb kulturna metropola na slavenskom jugu, zato bi se tu i Medoviću pružila prilika umjetničkog razvitka. Rački mu obećaje lijepe narudžbe, samostalni atelier, samo neka pređe u zagrebački franjevački samostan.

God. 1894 bude Medović po provincijalu pozvan, ili da se vrati u samostan, ili da od Rima zatraži dozvolu za prelaz u svetovnjake. Medović se odluči za prelaz. U Kuni je očekivao da postane mirski svećenik i da se po tom nastani u Zagrebu.

Rački ga ponovno pozivlje u Zagreb, da izradi za zagrebačku katedralu sliku Sv. Jeronima. Tadija Smičiklas ga u ime Štrosmajerovo pozivlje u Đakovo radi narudžbe slika. Medović ide u Đakovo gdje Štrosmajer od njega naručuje dvije kompozicije slika za tamošnju katedralu.

Štrosmajer preporučio je Medoviću da pođe u Italiju i tamo nadopuni svoje slikarsko umijeće. Medović doista proputuje ponovno neke tali-

janske gradove, a zatim se vrati u Kunu. U to stiže poziv dra Kršnjavija, koji je Medović prihvatio i u proljeće 1895, nalazimo ga već u Zagrebu.

Medovićev rad u Zagrebu opisali smo u prednjem dijelu ovog članka. K tome nam je dodati da je god. 1896 zagrebačke umjetnike pozvala hrvatska vlada da sudjeluju na Milenijskoj izložbi u Budimpešti. Umjetnici su taj poziv prihvatili, ali na prijedlog Bukovca i Medovića postavili uvjet, da se željezna konstrukcija paviljona Hrvatske i Slavonije, u kojem bi oni izlagali, nakon izložbe prenese u Zagreb, gdje bi imao služiti za umjetničke izložbe.[4]) Hrvatska vlada je na taj uvjet pristala. Sada su hrvatski umjetnici na čelu sa Bukovcem i Medovićem izložili svoje radove i postigli tamo velik uspjeh.

God. 1897 pojavi se među hrvatskim likovnim umjetnicima neke vrsti raskol. Mnogi su istupili iz Društva umjetnosti i osnovali svoje »Društvo hrvatskih umjetnika«. Medović nije htio ulaziti u taj spor, već je stajao po strani.

Izim što je Medović stvorio mnogo slika na platnu, posvetio se on vjerskim crkvenim kompozicijama. Radio je za crkve u Požegi, Bjelovaru, Križevcima i Novoj Gradiški.

Medović je u Zagrebu bio dobro primljen i svestrano poštivan. Zanimiv je članak »Agramer Tagblatta« od 17 siječnja 1903 pod naslovom »Ein Besuch bei Medović« (piše: O. K.).

Pisac je posjetio Medovića u njegovom atelieru na Prilazu. Tu ga Medović prima susretljivo i srdačno. Pisac Medovića opisuje kao čovjeka

[1]) Iz ovdje priopćenog o prenosu izložbenog paviljona iz Budimpešte u Zagreb (prama katalogu izložbe C. Medovića 1939, strana 20), vidimo, da su hrvatski umjetnici prvi potakli misao, da se izložbeni paviljon u Zagreb prenese i da se uredi za izložbene svrhe. To je i kasnije učinjeno. Umjetnički paviljon je na Trgu Kralja Tomislava lijep ures, koji svakome, naročito strancu ugodno pada u oči, čim iz Glavnog kolodvora stupi na zagrebačko tlo.

Na žalost nailazimo na nekoje najnovije »rodoljube«, koji drže da im je najpreća dužnost Umjetnički paviljon napadati, dapače traže njegovo porušenje jer da je to »mađarski paviljon«.

Svima onima kojima bi navala na taj tobože »mađarski« paviljon trebala da bude dokaz njihovog »rodoljublja« (ne znamo da li hrvatskog ili kakvog drugog? — Opaska pisca), eto pružamo dokaz da su hrvatski umjetnici, — koji su prije 40 godina bili svi dobri hrvatski rodoljubi i hudi opozicionalci — prvi stavili zahtjeve, da se taj »mađarski« paviljon u Zagreb prenese.

Kada je prije nekoliko godina doista ozbiljno prijetilo da bi Umjetnički paviljon postao žrtvom tog vječnog našeg rušenja, »Društvo Zagrebčana« najodrešitije se zauzelo na nadležnom mjestu, da se ta barbarština ne dogodi. »Društvo Zagrebčana« je u svom plemenitom nastojanju pobijedilo. Umjetnički paviljon je nedavno izvana temeljito popravljen, a doskora će biti i iznutra uređen. Tada će se moći privesti kojoj opće korisnoj kulturnoj svrsi.

Još bi Gradsko poglavarstvo zamolili, da se ona dva lijepa kipa od Valdeca pred ulazom u paviljon poprave. Desnom kipu fali jedna ruka.

živahne naravi, gotovo je živo srebro, pravi južnjak. Medović je poznat u zagrebačkom društvu. Svake večeri šeće po našem »Corzu« u Ilici. Ili sjedi u svojoj kavani i kroz prozor prati bujan večernji ilički život. Medovića sve zanima, duhom uvijek radi, vječni mladić. Svoju umjetnost vrlo cijeni. Žestoko brani svoje umjetničke principe. Medović drži da pravi umjetnik ne smije kidati veze s ostalim svijetom. Zato Medovića zanimaju i ostala pitanja. Umjetnost mora da služi čovječanstvu. Medović je potpun umjetnik, jer posjeduje inteligenciju, koja je umjetniku potrebna. Pisac završuje, da mu je posjet kod Medovića bio vanredan užitak. Sa dubokim utiskom ostavio je Medovićev atelier.

Medović je jako volio Zagreb i zato mu je bila jedina želja da se u njemu stalno nastani. Teškim srcem ga 1904 ostavlja te seli u Kunu. Tuži se, da u Zagrebu nije našao povoljne prilike za umjetničko stvaranje. Često se tužio i na Kršnjavia.

Kroz nekoliko godina Medović je radio u Beču, gdje su ga u velike hvalili. U Beču je slike brzo rasprodavao. Pred ratom priredio je uspjelu izložbu u Opatiji, gdje su gosti slike brzo pokupovali.

God. 1919 sudjeluje Medović na izložbi u Splitu. Njegova posljednja velika kompozicija »Oslobođenje« ostade nedovršena. Isto tako nisu dovršene na veliko zamišljene povjesne slike: »Cetinski sabor«, »Grobničko polje« i ostale.

Nakon teške bolesti umro je u sarajevskoj bolnici 26 siječnja 1920.

Medović je mnogo radio, stradao, a još više duševno trpio. Pod svećeničkom mantijom bila je u njemu vječna borba za što slobodniji umjetnički život. Pomanjkanje slobodnog kretanja mnogo je doprinijelo, da se Medović nije onako razvio, kako je on to osjećao i želio. I unatoč svim tim zaprekama Medović je jedna od najsvjetlijih zvijezda naše hrvatske likovne umjetnosti. Svom je rodu dao sve što je mogao!

GRADSKI MUZEJ

Kako je već dugi niz godina pitanje sretnog rješenja smještaja Gradskog muzeja — neriješeno, nastojanja su onih, koji imaju ispravno gledište na naše hrvatsko-zagrebačke tradicije, da se ovo pitanje definitivno skine s dnevnog reda. Gradska Štedionica Općine grada Zagreba pod vrlim vodstvom zaslužnog sina grada Zagreba, gen. ravnatelja g. Rudolfa Erbera traži također, da se ovo važno pitanje konačno riješi. Kako su za tu svrhu potrebna i veća novčana sredstva Gradska štedionica je prva i vidnim načinom dala mjerodavnima poticaja. Da ne bi ove ispravne želje ostale glas vapijućega u pustinji i naše se društvo svojski zauzelo, da se pitanje smještenja Gradskog muzeja konačno i dolično izvrši. U tu je svrhu današnjoj gradskoj upravi dostavljena slijedeća pretstavka:

Gospodinu

Dr. TEODORU PEIČIĆU

Pretsjedniku Gradske općine

ZAGREB

Gospodine Pretsjedniče!

»Društvo Zagrepčana«, koje ima utjecati na kulturni život i razvitak glavnog grada svih Hrvata, našeg lijepog i dragog Zagreba, kao i djelovati, da se čuvaju naše kulturne tekovine, časti se u gornjem predmetu dostaviti Vam kao pretstavniku Gradskog vijeća

PRETSTAVKU:

Sadanji Gradski muzej, smješten je iz nužde u vlažnim podrumskim prostorijama Umjetničkog paviljona na Trgu Kralja Tomislava. Ove su prostorije ne samo vlažne, nego i premalene, pa je toga radi preko polovice predmeta umjetničko historijske vrijednosti sada smješteno u sanducima sakriveno od svoje svrhe i osuđeno da trune. Ne postoji mogućnost za razvitak Gradskog muzeja za budućnost, pa je ovako, kako je danas Gradski muzej osuđen na propast.

To je sve uvidio Upravni odbor i Ravnateljstvo Gradske štedionice, pa je sada prigodom 25 godišnjice osnutka toga našeg prvog novčanog zavoda, stavilo Gradskoj općini na raspolaganje iznos od 2 milijuna dinara, a od prošle je godine ostalo 1 i pol milijuna, sa predlogom, da se ta svota odredi za Gradski muzej.

Ovaj hvale vrijedan čin Upravnog odbora i Ravnateljstva Gradske štedionice učinjen je sigurno iz dubokog shvaćanja više kulturne potrebe Hrvatskog naroda i grada Zagreba, pa je po našem mišljenju d u ž n o s t svih onih, kojih se stvar tiče odrediti, da predlog Gradske štedionice bude doista onako realiziran, kako je zamišljen.

Kako Gradskom poglavarstvu i pitanje smještaja Gradske knjižnice zadaje isto tako mnogo brige kao i pitanje Gradskog muzeja, mišljenja smo, da bi se po mogućnosti ovo jedno i drugo pitanje moglo spojiti i istodobno riješiti.

Period tako solidnog poslovnog rada i stvaranja ove naše komunalne ústanove, koji je omogućio novčana sredstva za Gradski muzej, rijedak je u životu našeg grada, pa da spomen na njega bude trajna i nezaboravna, mora se tim više izvršiti predlog Gradske štedionice, te naše privredne ustanove, da se u protivnom slučaju ne prouzroči ogorčenje građanstva, koje bi svako osujećenje ove namjene s pravom moglo smatrati uperenim proti hrvatskog Zagreba. Takav propust značio bi osujetiti pitanje gradnje Gradskog muzeja, a njegove vrijednote izvrgnuti pogibelji uništenja, što ne bi bila samo sramota pred budućim pokoljenjima već i zločin proti narodu.

Zato svaki pravi Zagrepčanin, koji cijeni hrvatsku kulturu kao i ulogu Zagreba na prosvjetnom i kulturnom polju Hrvatskog naroda, i koji ima srca i osjećaja dužnosti, rado pozdravlja predlog Gradske štedionice i založit će se zato, da određena svota od 3 i pol milijuna dinara, bude u istinu utrošena za gradnju Gradskog muzeja.

Društvo Zagrepčana pozdravljajući taj patriotski predlog i vršeći volju svojih članova, građana grada Zagreba, zalaže se zato, da predlogu u cijelosti bude udovoljeno i da Zagreb očuva od propasti svoj Gradski muzej.

U stvari smještaja Gradskog muzeja po našem mišljenju, postoje dvije mogućnosti i to: bilo da se isti smjesti u koju od postojećih historijskih zgrada u Gornjem gradu, bilo da se u tu svrhu gradi nova zgrada.

Društvo Zagrepčana imajući pred očima povijest Griča i Gornjeg grada, sasvim naravno, mora u prvom redu skrenuti pažnju mjerodavnih faktora na one zgrade, koje u tu svrhu mogu doći u obzir, a to su:

1) Gradska palača u Matoševoj ulici broj 9,

2) bivša palača slavnog hrvatskog bana grofa Jelačića u Demetrovoj ulici broj 9 i

3) palača nekadanjeg Narodnog doma (Dvorane) sada Sud stola sedmorice u Opatičkoj ul. broj 18.

Koja od ovih zgrada po svojem položaju i prostoru toj svrsi bolje odgovara, imala bi riješiti stručna komisija, dočim je Društvo Zagrepčana pripravno i u tom pravcu kasnije iznijeti svoj predlog.

Prije svega potrebno je stvoriti principijelni zaključak bilo za novogradnju, odnosno bilo za nastambu koje od navedenih palača za Gradski muzej kao i to, da se riješavajući to pitanje po mogućnosti riješi i pitanje smještaja Gradske knjižnice i to na način, kako bi obje institucije odgovarale ugledu našeg Zagreba i mogle uspješno i nesmetano služiti hrvatskoj kulturi.

Gospodine Pretsjedniče!

S obzirom na gore navedeno, molimo Vas, da izvolite Vi lično usvojiti naše mišljenje, pa slijedom toga Gradskom vijeću predložiti na odluku, da se u cijelosti usvoji predlog Gradske štedionice i da čitavi iznos od 3 i pol milijuna dinara u cijelosti bude utrošen za smještaj Gradskog muzeja.

Rodoljubno hrvatsko građanstvo Zagreba sa sigurnošću očekuje najhitnije riješenje tog pitanja, pa kako za to nužna svota stoji na raspolaganju, ne može biti zapreke riješenju toga predmeta u istaknutom pravcu.

Sa odličnim poštovanjem:

Za Upravni odbor:

Tajnik: *Stiegler v. r.*

Pretsjednik: *Dr. Cuculić v. r.*

Društvo Zagrepčana pouzdano se nada, da će Gradsko Vijeće ovo zaista važno pitanje hitno riješiti na ponos grada Zagreba i njegovih građana.

Spectator:

NA ŠTO TREBA DA PAZIMO KOD GRAĐENJA?

Zahtjev za zaštitom od nepogoda vremenskih, za zaklonom iliti krovom pod kojim bi umorno tijelo i duh uzmogli naći sigurnosti i počinka, izgleda da je tako star kao čovječanstvo samo. Svatko ali zna da priroda udovoljuje tome traženju u vrlo nedostatnoj mjeri: špilje razne veličine i oblika, gusta krošnjata ili šuplja stabla, mogla su, slično košto životinjama, pružati pračovjeku zaklon pred nepogodama oborina, vrućine i studeni, no ubrzo se uvidjelo da za trajan boravak kano ni za obranu od neprijatelja, nisu mogli da posluže, u času kad je čovjek, izišavši iz stanja kamenog doba, počeo da stavlja iole veće zahtjeve na stalnost, obranu i početnu bar udobnost stanovanja.

Nužda ga je dakle u jednu, a zahtjev za većom udobnošću u drugu ruku nagnao da se pobrine za trajnije, vještački načinjene stanove, da sebi dakle takav zaklon s a g r a d i. Nužda, kaže se, je mati umijeća, pa se ova stara poslovica obistinjuje i kod prapočetaka svakog građenja, kojemu je uvijek geslom: što čvršće, što jeftinije! Pa ćemo u kratkom ovom prikazu letimično uočiti crtu, k o j a v o d i o d p o t r e b n o g a, k r o z i s t i n i t o k l i j e p o m e. Od nužnih konstrukcija, do arhitektonskog stila, od potrebe do slobodne umjetnosti.

I u nekih je životinja urođen nagon građenja, instinkt dakle za slaganjem takih gaterija, gradiva koje priroda pruža, da im uzmogne poslužiti, bud kao individuu, bud kao kolektivu, za nastambu i leglo. Sjetimo se samo radova koje izvode jazavci, lisice, hrčci, a naročito termiti i pčele, te neke ptice. Ne razlikujuć se skoro ni u čem od onih, kako ih izvađaše npr. homo krapinensis u kameno doba, ili kako ih u centralnoj Africi susrećemo u urođeničkim naseljima, ovakovi skupovi npr. od termitskih mravinjaka na vlas naliče crnačkim selima, što je češće dalo povoda i zabunama istraživalaca tih zemalja.

Šatori od životinjskih koža poduprti kolcima, zemunice od blata ili od snijega, krovovi od šaša, paomina lišća ili slame, kroz mnogo vijekova još tvore običajne primitivne nastane za čovjeka i domaću živinu, od koje se kao najpotrebniji prvi javlja p a s. Imade mnogo predjela u tropskom kao i ledenom pojasu, koji se još i dandanas drže ovog tradicijonalnog načina pravljenja nastambe.

Dalek je bio put i trnovit moglo bi se reći, kojim je čovjek, ušavši napokon otkrićem kovina u perijodu historije, morao poći, dok si je postepeno prisvojio umijeće npr. otesanja i slaganja drvenih balvana, odnosno surovo oklesanih kamenih blokova, došao dakle do prvih u užem smislu

kućica. To se zbilo u času, kad je, ostaviv se nomadskog načina života (lov, paša, ribarenje) prešao u kulturnu epohu, kad je dakle postao poljodjelcem.

Nebi bilo bez interesa nadovezati na genezu, kako su se iz prvobitno jedne i jedine prostorije, koja služaše ujedno i za kućnu stoku, redom odvajale uvrštenjem razdijelnih stijena, prostorije za razne svrhe, cijepajuć i diferencirajuć se sve to dalje u pod-derivate, kako se staja odijelila od ljudske nastambe, kako prostor za ognjište, iz kojeg je mnogo kasnije postala kuhinja, pa prostorije za spavanje, rad, jelo, i tako redom sve do kupaona i sličnih akcesorija. Analogiju bismo mogli da proslijedimo kaošto kemičar iz destilacionih derivata katrana, izvodi obiteljsko stablo raznih lijekova, boja, itd. Iz kuhinje odvaja se smočnica, praona i gladiona, podrumska pohrana živeža i djevojačka soba, iz sobe za stanovanje: soba za primanje, za gospodina, za glazbu, iz spavaone: dječja soba, kupaona itd.

No već prvobitni zametak, nukleus stambene kuće za jednu obitelj, kod kojeg dakle ta diferencijacija još nije bila ni začela, posjeduje sve karakteristike jedne prave pravcate kuće za stanovanje, lika dakle, koji je bio kadar da pruži jednoj obitelji zaklon za počivanje, hranjenje, kućni rad, rađanje i odgajanje djece, zatim najvažnijeg gradiva i alata kao i živežnih zaliha pohranu. Čovjek dakle s t a n u j e. Vidjeli smo u jednom ranijem predavanju, kako ovako stvoren tip, može i mora u velike da varira obzirom na gradivo što stoji na raspoloženju, na podneblje i način života žitelja, na orijentiranje prema stranama svijeta, obrani od vode ili morskih valova, neprijateljskih plemena ili životinja.

Na višoj se kulturnoj stepenici u glavnome mogu razlikovati d v a tipa nastambe, koje bismo mogli nazvati Kontinentalni i Engleski. Potonji jest svakako na nižem stupnju razvitka zaostao, jer se drži kroja sredovječne viteške gradine, kod koje se jedan manje više raštrkani niz, slabo ili nikako povezanih zgrada grupira naokolo jednog dvorišta, npr. kemenate, Pallas, kuhinja, kapella, bergfrit, — čija se zasebna individualnost jošte jasno opaža u grupaciji prostorija i masa, pa velikog kuhinjskog dimnjaka. Kontinentalni tip, kog bismo možda za razliku od e n g l e s k o g r o m a n t i č k o g, mogli da okrstimo k l a s i č k i m, daje već viši, razvijeniji sklop, više-manje simetričnog jedinstvenog korpusa zgrade, koji se i prema vani ukazuje kao jedna cjelina, i približava se često sanduku.

Nu stvorenjem kućnog tijela kao zaklona za jednu obitelj ili zadrugu, nije se još iscrpio stvaralački rad čovjeka na polju građevinske tehnike. Jer on je Z o o n p o l i t i k o n, društveno biće, pa je nagonski težio za drugu, treću i tako dalje kolibu, sagradi nedaleko prvog doseljenika. To vidimo i dandanas u kolonijama, gdje se počinju dizati prvi domovi farmera. Potreba čovjeka za udruživanjem, međusobna pomoć, obrana, zatim izmjena različitih proizvoda poljodjelstva, kasnije kupnja i prodaja, prouzročiše da su nastajala n a s e l j a, koja se u prastaro doba spajahu u

sela, zaseoke, koja se katkada palisadama iliti pilotama ograđivahu u svrhu obrane. Gdje ne bijaše drva, podizahu jake, nasipe, živice, a kod naselja na vodi tako zvane sojenice (Pfahlbauten), koje npr. na švicarskim jezerima pretstavljaju najobičniji oblik selâ u prastaro doba.

Za olakšanje s a o b r a ć a j a između pojedinih naselja, valjalo je isprva po pješacima odn. stoci izgažene, kasnije već po nekom planu proširene stazice iliti puteljke, postepeno pretvarati u stalne puteve, a izumićem vozila, u ceste, odnosno željeznice. Sve te komunikacije potrebuju i m o s t o v e. Staze i putevi dakle pretšastnici su današnjim autocestama, mostovima, telegrafskim prugama itd. No i vodeni su putevi, jer besplatni, zarana poslužili saobraćaju, što je dovelo do izumića čamaca, brodova, jedrilica i parobroda, a time u vezi: pristaništa, gatova, obalnih zidova, splavnica, plovnih kanala i sličnih naprava. Protiv prijetećih poplava podizahu zaštitne nasipe, valohvate, vodojaže (Štauwerke) i sl. Kad je napokon u naše dane bilo izumljeno prenašanje energije na daljine pomoću struje, dakle hidrocentrale, nastadoše usporne gradnje, turbine, mâstovi (stupci) itd. Predaleko bi nas vodio opis svih tih postrojenja pa ćemo u kratko reći: Sve ovako nastale izrađevine zovemo G r a đ e v i n a m a ili o b j e k t i m a. Navlastito pak nazivljemo u užem smislu takovima one, koje služe u svrhu stanovanja ili rada, dakle zaštitu čovjeka ili životinja i strojeva, te pokretni imetak, k u ć a m a, dok bismo sve ostale spomenute kategorije mogli u širem smislu nazvati objektima iliti tehničkim gradnjama uopće. (njemački Kerke).

Da ogledamo malo kako nastaje građevina!

Svaka tehnička građevina, mora, prije no što li se pristupi njenom izvođenju, biti o s n o v a n a ili p r o j e k t o v a n a, što će reći: sa svim svojim bilo vidljivim, bilo nevidljivim dijelovima temeljito promozgana i analizirana, a po potrebi obzirom na njenu otpornu snagu i stabilitet, na naučnim temeljima istražena, zatim: u tehničkim nacrtima, L e g e A r t i s, a dogodice ev. i modelima, valjano sa svima izmjerama prikazana ili n a c r t a n a. Nauka dakle koja uči, kako treba sve vrsti tehničkih objekata osnivati ili crtati, i izvoditi, tako da budu solidni, trajni i praktični, zove se g r a đ e v i n a r s t v o. Tuj ne ulazi z a s a d a nikakva ljepota, nikakvi luksus, dakle je to jedna skroz na skroz z a n a t s k a g r a n a. Arhitektura tuj ne dolazi, dok se radi o samoj konstrukciji zgrade, n i k a k o u o b z i r. Odnos građevinarstva prema arhitekturi, grani lijepih umijeća, obradio sam u jednom posebnom predavanju (Arhitektura nekoć i danas), tako da ću se sad ograničiti samo na konstataciju, da je ona u stvari jedno oplemenjivanje forme i ev. dodavanje ukrasa jednoj, inače već gotovoj zgradi, utoliko dakle jedna stvar s u v i š n a u t e h n i č k o m p o g l e d u, (i ako prem n e u estetsko-filozofskom, kao ni etičkom!) Analogno je i

lijepa oprema, uvez itd. jedne, inače dobre i korisne knjige, jedan dodatak u toliko izlišan, što je knjiga, ako jeste dobra sadržaja, i bez toga v r i j e d n a, i koji dodatak može, — ali ne mora da —, što no riječ »bidne«.

Široko područje kojim imade da vlada građevinarstvo kao nauka i praksa, sili nas, da ga prema glavnim mu granama djelovanja grupiramo dijeleć ga na:

1. Građansko graditeljstvo ili Visokogradnja (Hochbau).
2. Vodogradnja, t. j. objekti na ili u vodi, na rijekama ili moru.
3. Gradnja cesta, željeznica i tunela.
4. Mostogradnja (Kamen, željezo, drvo, armirani beton).
5. Ratno građevno umijeće ili fortifikacija.

Kad smo ovako razvrstali glavne grane građevinarstva, bacimo još jedan pogled na z a h t j e v e koji se stavljaju i stavljati moraju na svaku zgradu, a poimence na zgradu u vulgarnom smislu, dakle grupe 1. Zgrada koja imade da služi stanovanju odnosno radu (tvornica), mora, a da bi odgovarala svojoj svrsi, biti:

a) trajna
b) udobna ili praktična
c) zdrava tj. da odgovara higijeni
d) ekonomična, te:
e) ako je to iz materijalnih razloga moguće, i l i j e p a.

a) T r a j n o s t postrojenja biće zavisna od ispravnog izbora gradiva, njegove besprikorne kakvoće, svrsi shodnog sastava konstrukcija, povezanja svih dijelova u jednu cjelinu na način zanatski propisan, ili, radi li se o zamašnijim ili novijim konstrukcijama; na osnovu znanstvenog analiziranja stabiliteta, kohezije i elasticiteta po zasadama građevne statike, dimenzioniran. Na način kako će sve ovo biti, ne samo u planovima o s n o v a n o, već i prije svega na gradilištu i z v e d e n o, biće zgrada i svi njeni dijelovi: s o l i d n i ili t r a j n i.

b) U d o b n a i l i p r a k t i č k i disponirana jest zgrada, kad ponajbolje odgovara poslovima koji se u njoj odvijaju. Pored klime, mjesta stajanja zgrade i običaja koji vladaju, treba uzeti obzira na način života stanovnika ili uporabljivača. Hoteli i škole, uredi i bolnice, sudovi i kaznione, crkve i kazališta, biblioteke i kasarne, tvornice i kolodvori, sve ovo traži temeljito znanje i poznavanje života, i pogona odn. poslovanja svakog od ovih tipova zgrada. Bude li postignut traženi cilj na najracijonalniji, najjednostavniji način, budu li sve komunikacije najkraće, najbrže, budu li prostorije povezane logično, dobro i po grupama, zgrada će se nazvati praktičnom.

c) Da bi stanovanje u nekoj zgradi bilo z d r a v o, biraćemo gradilište u zdravom, suhom položaju, daleko od kanala, đubrišta, nečistih tvorničkih

dimnjaka. Temelje valja dobro izolovati protiv vode temeljnice, treba se postarati o dostatnoj rasvjeti dnevnim i umjetnim svjetlom, treba poskrbiti za dovod svježeg uzduha, pitke i perače vode, providiti ju zdravstvenim uređajima, loženjem i ventilacijom, a napokon: postarati se za brz, nesmetan neštetan odvod životinjskih, obrtnih i ljudskih izmetina i otpadaka, bilo krutih, tekućih ili plinovitih.

d) Upotreba jednostavnog ali jakog gradiva, prostih ali solidnih konstrukcija i postrojenja najbolje kakvoće, kao i savjesno izbjegavanje sveg i svakog nepotrebnog l u k s u s a van i nutri zgrade, nepotrebnih radova, popravaka i ispravaka, zajamčuje j e f t i n o g r a đ e n j e. Nu naopako bismo postupali, htijući primjenom manjevrijednog materijala ili preslabih konstrukcija, npr. tramova i sl. polučiti poželjne u š t e d n j e! Nerazmjerno visoki troškovi uzdržavanja, mnogo dosadni i skupocjeni, a uporabu gotove zgrade i još kako smetajući popravci već nakon kratkog vremena, a napokon kratak životni vijek cijele zgrade, bili bi neizbježivom posljedicom takovog pogrešnog sistema štednje. I napokon

e) Zgrada moći će se tada n a z v a t i l i j e p o m, kad pojedini njeni dijelovi između sebe, a svi prema cjelini, stoje u takoj proporciji i tako su logično i skladno izvedeni, da na gledaoca izvode estetski miran dojam. To se postizava, (ako se može uopće tako ukratko da kaže), — no osnovu tektonskih svojstava gradiva, konstrukcije i svrhe zgrade koncipiranim proporcijoniranjem, davanjem izražajno-formalnih sretstava u dostojnom, umjerenom načinu, — jakošću vladanja nad svim oblicima, izražavanjem i naglaskom najglavnijih konstruktivnih funkcija također i u spoljašnosti zgrade, te napokon: harmoničnim grupiranjem i oblikovanjem svih dijelova zgrade dosljedno njihovoj ulozi u cjelinskom dojmu.

Vidjeli smo, kako je eto n u ž d a i nevolja, sileći čovjeka u primitivnom stanju na rad, naučila ga potražiti prirodno gradivo, slagati ga u svrsishodne sastave, koji su vodili do sveopćih konstruktivnih principa, usavršivši se u sve to specijaliziranijem obliku, pa sa razvićem diferenciranijih potreba i zadaća, izazvalo naporedo usavršivanje: i zadaće i tehničkih sretstava. Napokon je pridošla ljepota, kćerka izobilja i suviška, te okrunila građevinsko stvaranje p r o m e t n u v g a u a r h i t e k t u r u.

L. Štampar:

Matejna . . .

In memoriam.

Nestalo je »Matejne« . . .

Srušili su je. Ubili su je. Jednim nemilosrdnim potezom pera osudili su staru »Matejnu« na smrt.

Srušili su »Matejnu«. Srušili su »kapelicu« s onom pljesnivom litografijom Sikstinske Madone i onim malim prozorčićima.

Nestalo je komadić starog Zagreba . . .

Došao sam na sprovod »Matejni«. Gledam, kako je ruše. Neobičan neki drhtaj prošao je kroz mene. Skidaju s krovišta teške, gotovo crne grede. Bulje u me one prazne prozorske rupe, kao slijepe oči.

Kroz razvaljen krov vinula se u vis, kao golemi šišmiš, sjena Grabancijaša Matoša u širokom crnom ogrtaču. Pobjegao je, nestao je. Kao nekada, kad su ga izagnali iz tog »prokletog« dragog grada. Izagnali su ga opet.

Pokopali su »Matejnu« . . .

Nema je više . . .

*

Pristupio sam radniku, što je rušio zid.

»Rušite?«, upitao sam, tek da nešto pitam.

»Kak vidite!« promumljao je ravnodušno čovjek. »Stara hiža. Ni, bogme, za drugo, neg za zrušiti!«

Gurnuo je nogom trulu neku gredu, pljucnuo sentimentalno preko ugaslog čika, koji mu je visio na doljnjoj usnici, i, valjda se zamislio.

»Veliju, da je to najstarejša birtija v Zagrebu. Prek dvesto let! Puno, bogme! Prek dvesto let, veliju«, rezonirao je čovjek. »A, morti i ni bila najstarejša birtija. Meni to nikak nemre štimati. Zagreb je, veliju, star prek osamsto let, a ova birtija samo dvesto let. Pak, ni vrag, da predi tih dvesto let ni v Zagrebu bilo ni jedne birtije! . . .«

Nestalo je »Matejne« . . .

Srušili su nam već i mnogo drugo. I sami smo pomagali rušiti! Nismo bili ni malo sentimentalni.

A ipak — sada su srušili malo starog Zagreba. Staru »Matejnu«.

Ivan Ulčnik:

GRAD VELIKI TABOR

U »Zagrebu« broj 11-1937 u kratko smo opisali prošlost Vingrada ili Taborgrada. Već tada smo s veseljem pozdravili namjeru bivšeg bana Savske banovine gosp. dra. Viktora Ružića, da Savska banovina kupi Taborgrad i za opće korisne svrhe uredi. Namjera da grad banovina kupi postala je činom. Na samo Markovo 25 travnja 1938 kupljen je grad od dotadanjeg vlasnika Tomislava Ivekovića.

Tabor grad. Pred gradom stoje časne sestre reda »Kćeri milosrđa«

»Glasnik Majke Božje vinagorske« u broju 7-1938 donaša veselu vijest o kupu, čime da je Taborgrad spašen od propasti koja mu je prijetila. List ističe da smo i mi prijatelji Taborgrada kao što je hrvatski pjesnik Pavao Štoos, u pjesmi »Kipu Domovine« našao onog Kuševića, našli našeg Kuševića, izbavitelja Taborgrada, a to da je dr. Viktor Ružić, tadanji ban Savske banovine.

»Društvo Zagrebčana« se isto veseli da je taj naš jedini uščuvani sredovječni grad (Burg) dosta spašen da ne postane ruševina, kao što su uslijed općeg nehajstva postali neki drugi naši stari gradovi. Istaknuti nam je da je i naše društvo imalo udjela kod nastojanja da se je bivši

ban dr. Ružić konačno na kup odlučio. Postojala je dobra volja da »Društvo Zagrebčana« kupi Taborgrad, no kako naše društvo nema sredstva da takovu građevinu uzdržaje, to je Društvo Zagrebčana svojski nastojalo da Taborgrad kupi Savska banovina.

Sada kada je grad kupljen sigurno će se naći korisna svrha, u koju će se građevina upotrijebiti. »Glasnik Majke Božje Vinagorske« broj 11-12-1938 priopćuje, da je bivši ban g. dr. Ružić doznačio 60.000 dinara za najnužnije popravke. Najprije se je pristupilo popravku ogromnog krova i krovne konstrukcije. Ovaj posao preuzeo je tamošnji domaći poduzetnik Franjo Špoljar, uz cijenu od 40.400 dinara. Na prekrivanje krova potrošeno je preko 20.000 komada crijepa. U prijašnje doba doznačivala je vlada stanovitu svotu za uzdržavanje krova. Na žalost i tu smo osjetili zapostavljanje svega što je hrvatsko, pa je vladina pomoć već pred dugo vremena prestala.

Dosadanjim vlasnicima bio je Taborgrad velik teret, te ga uslijed toga nisu mogli popravljati. Sve više prijetila je pogibao, da trule grede konačno popuste i da se krov sruši. Time bi počelo propadanje i zida i sveg ostalog. Sada je sva ta nevolja uklonjena, a Taborgrad imade sada siguran krov nad glavom.

U našem prošlogodišnjem opisu istakli smo, da je Taborgrad krasna stara historička rijetkost svoje vrsti, pa je potrebno da ga izletnici našeg Zagorja posjećuju i razgledavaju. Do sada je to bilo nemoguće, jer je grad bio u privatnim rukama, a izvan toga jako zapušten.

Banska uprava međutim povjerila je Taborgrad časnim sestrama »Kćeri Milosrđa« iz Blata na Korčuli. 5 kolovoza 1938 doselile su se ove sestre u Taborgrad. Dovela ih je časna majka S. M. Petković. Toga dana grad je oživio. Okolni susjedi seljaci pod vodstvom vinagorske glazbe došli su u grad da pozdrave nove stanovnike Taborgrada. Hrvatske davorije odjekivale su u starim zidinama, u kojima se glazba po današnju složena nikada nije čula.

Bilo je veselja, a za par časa sav je grad bio rasvijetljen. Mužari su pucali i navjestili da će u starom Taborgradu (Vingradu) započeti nov život. Već 150 godina od zadnjeg velikaša Ratkaja kao vlasnika grada nije u Taborgradu bilo tako živo i veselo kao toga dana na svetkovinu Marije Snježne. U ime časnih sestara zahvalila se je narodu i vinagorskoj glazbi časna majka.

Drugi dan na 6 kolovoza na svetkovinu Preobraženja Kristova doživio je Taborgrad svoje preobraženje. Već rano u jutro mužari su gruvali i pozivali narod na skup. U nekadanjoj viteškoj dvorani priređen je privremeni oltar. Otslužen je svečani Te Deum, a zatim su blagoslovljene sve gradske prostorije. Upravitelj grada pozdravio je časne sestre. Iza

toga izrekli su pozdravne govore domaći župnik, jedan seljak iz Desinića i jedan iz Vinagore. Otslužena je sv. misa, kod koje je pjevao pjevački zbor iz Vinagore.

Time je započeo nov život u Taborgradu, gdje su časne sestre uredile s e l j a č k u   d o m a ć i n s k u   š k o l u, koja će svakako narodu onog kraja biti od velike koristi.

Svakako se mora istaknuti, da je velika zasluga i vinagorskog župnika gospodina Ivan Vukine, koji je također mnogo radio oko toga, da se Taborgrad sačuva za opće narodne svrhe, a time i od propasti. Župnik Vukina se u velike zauzimao da je došlo do kupa grada po Savskoj banovini. Isto tako je on organizirao dolazak sestara »Kćeri milosrđa«, da grad preuzmu, pa ih u njihovom radu i dalje svojski podupire.

Koliko nam je poznato Banska uprava želi Taborgrad dostojno obnoviti, i dati mu potpuni historijski oblik. Naravno da bi takova obnova stajala milijunske svote. U današnjim pak teškim vremenima Banska uprava ne raspolaže s tako velikim svotama. Postoji zamisao, da se u nekim prostorijama Taborgrada uredi muzej, poput onog na Ozalj gradu. U tom muzeju pohranili bi se svi stari predmeti iz raznih zagorskih starih dvoraca.

Naravno, da bi kod ovog kulturnog rada bila potrebna suradnja i darežljivost vlasnika pojedinih zagorskih dvoraca, gdje bi se svakako dosta toga našlo. Time bi se mnoga vrijedna starina spasila bilo od propasti, bilo da prodajom ne dođe u strane ruke.

Kada bi u Tabor gradu uspjelo urediti muzej, postao bi taj grad i turistička znamenitost našeg hrvatskog Zagorja. Međutim Taborgrad je i u sadanjem stanju veoma vrijedna starina, pa bi ga naš Gradski turistički otsjek svakako trebao da ga uvrsti među izletničke znamenitosti.

Dr. M. E.:

NAŠ »STARI ZAGREB«

Već je prešlo 40 let, ondak sam imel 16 let, kak se je spelavala jedna špajsna zabava zvana »Spravišče« vu negdašnjoj »Strelani« oliti »Schiesstädte« zvana vu početku Tuškanca*), pak su tom prigodom izdali »Arcihajuši« evo ovaj za vekivečnu spomen:

*) Napcmena očevidca:

Dvorana bila je dekorirana u stilu starog Zagreba, tu je bila birtija Matejna, pa Kamenita vrata, Markov trg, Dverce, sa vatropaznim tornjem, Mesnička vrata, Streljačka ulica, gdje su se »Coprnice« spaljivale, Krvavi most.

Sve je bilo tako intimno i lijepo dekorirano, da smo se mi za onda »mladi zagrebčani«, vrlo ugodno čutili u tom starom ambijentu. Naš poštovani čitalac opisa starog Zagreba neka se prenese u ono doba, kada nije bilo nezaposlenosti niti današnjih dnevnih briga, kada je za nas bila doba gradjanske bezbrižnosti i veselja!

»S t a r i Z a g r e b«

speculum civitatis Grecensis oliti istinski i verni opis sega, kaj vu varošu Zagrebu na Gričkih goric, kak nemanjše na Kaptolomu, čudnovitoga i hasnovitoga viditi se more. Složili i van jesu dali Arcihajuši. Zagrabiae 1898. Typis K. Albrecht (Jos. Wittasek). Spravišče 19/II. 1898.

Zagreb od navek najvekši varoš horvatskoga orsaga, med Mandalicom i Grahorovom ciglanom na Laščini z jedne strajnke, i med Huterelovim kupališčem i Kulmerovim gradom z druge strajnke na dveh zelenih bregih, na kojih vnoga dobra kaplica najti more se, ležeči je. Jeden veliki breg, Sleme zvan i zverinom vsakojačkom, za jesti dobrom, obilujuči, od polnočne strajnke merzloga severnoga vetra k nemu dojti ne pušča. Od poldana pak dosti široka i vnogo gliboka s Kranjske dohajajuča voda Sava, vsakovrstnih rib najmre somof, krapof, ščuk, smudjof i belic, gdagda nezgovorne veličine vu sebi imajuča, pod gore spomenutim slavnim varošom, proti Sisku, negdašnega orsaga rimskoga jako znamenitomu mestu i još danas staremi mangurami, potertimi lonci, i kamenitimi monumenti, na kojih stare slove, pogajnski bogi, štrupirani i penzjonirani soldati i vnoga druga ovomu spodobna, narisana se najti moreju, obrne se. Anda po vodi, goricah, zverinah i ribah razmeti se more, da niti na svetek niti na petek purgarom zagrebačkim za fino jesti i dobro piti nigdar falelo ni. Na bregih i v dolini ležeči Zagreb na tri se je strajnke delil:

Na strajnki sunčanoga zahoda »G o r n i v a r o š«, ili kak nekteri, vu negdašnega vremena starih, z dijačkemi i horvatskemi slovami pisaneh pismih, škartekah, protokolih i drugih papirih čteti i najti štimaju »v a r o š n a g r i č k i h g o r i c a h« imenovan bil je. Of je varoš bil naredjen onoga dana, kad Horvati zaradi zezidajna novoga varoša, preobilno obedvafši prvoga bilikuma vujnem pili jesu. Mudrijaši i drugi, na koje to spada, pelduju, da ovde vre davno nahajala se je drevena kapelica Sv. Marka, a okolo nê zverina kak medved, divje svinče, lisica, vuk, škajnec, štakor i vnoga druga se pasla jesu. Zaradi toga zroka kral Andraš, jako dober jagar, tu si na promenadi hižu zezida, a kak on i negvi jagari, cipelišof potrebujuči šoštara imati morali jesu, a of šoštar detiča i kuharicu si je dopelal, a ovi pak dva u tovaruško življenje stupili jesu i za jako kratko vre i dece imali jesu, koja kad bi bila zrasla vu školu hotela jesu iti, anda školnik potreben je, i tak dale, sê fele majstori okolo jagarske hiže Andrašove i okolo Sv. Marka se naselili jesu, a hiže sebi zezidafši, imenuvali su se purgari. I tak je postala ona strajnka varoša, na gričkih goricah. Jen pak ded Andrašov, a šogor vnogo znamenitoga Zvonimira, po imenu Lacko, orsaga horvatskoga zeti štel je, a podmititi vufal se je Horvate, zezidafši im dosti lepu i vugodnu cirkvu z dvemi turni, a po Štefanu njegovoga orsaga patronu nazvanu. Horvati metemtoga z Lackom čisto nezadovolni,

hitiju ga van i poručiju mu če cirkvu hoče imati naj si ju sobom odnese. Gdi je cirkva tam je biškup i pop, — a ovi su potrebni ministrantof, šošterof, šnajdarof, a navlastito mesarof. I tak je postala ona strajnka varoša proti ishodu ležeča kaj se »K a p t o l o m« imenuje. V dolini pak gdi se ceste iz Krajnske vu Slavoniju i od morja do Zagorja iduče križaju postavili jesu ondašnji gospodari hižu gdi se placovina, maltarina i vsa druga za človečajnski žep nevugodna pobiraju od robe i od blaga, a imenuvali su to mesto »H a r m i c a«.

Vu ove tri strajnke staroga Zagreba mi vernoga čitatela otpelati, i nemu vnoga hasnovita dugovajna pokazati hočemo.

I.

Kak Pesoglavec, Turčin, Švaba i Španjolec celomu svetu mira ni dal, nek kakti zlata muha vu letu okolo nosa leteča brunda i spavajučemu mira neda, tak i oni na Zagreb vnogo put namerili se jesu svojimi harcuvajni i rauberijami. Purgari pak zagrebečki na gričkih goricah, mudri buduči, okolo varoša svojega zida zdigli jesu, a da z lojtrami nebi trebali kakti vu kokošnjak vu varoš iti, četvera vrata zezidali jesu. Proti poldanu varoš se je otpiral na M e s n i č k a v r a t a[1]), koja zaradi mesnic i mesarof malo bole gore stanujučih, vu Mesničkoj vulici najme, ovo ime nosiju. Čez ovu ulicu malo na breg hodajuči čisto se je lahko moglo dojti na M a r k o v t r g[2]). Ovdi je na sredini stala stara Markova cirkva, s velikim turnom na ishodnoj strajnki. Na vérhu zlatni križ i brunčani Petrof pevec videti se moreju. Pred cirkvom stup majke bože stoji a naprvo pet kamenof, vnogo vrednih zakopano je. Jen Zagorec najme, puntar i prigovaralac po naturi svojoj i po šegi svoje šegave zemle, po imenu Matijaš Gubec, a v Dolnoj Stubici doma, zaradi nezgovornoga, vekivečnoga bantuvajna, krivice, rauberije i vnogih drugih, reči ovde nemugučih, dugovanj od strajnke svojega gospodara Tahija koji Susedgrad i Stubicu držal je, svoje pajdaše i susede popunta, s Krajnci se složi i rata gospodi navesti. Z velikom vojskom, koja nega krala svojega muškoga imenuvati smeti, mislila je, on se na gospodu zdigne i harca z nimi naredi. Ali kak svak bogec, tak i of Matijaš Gubec, bogec buduči, krajši je zišel. Vlovili su nega i negove puntare. Z nezgovorno tvrdim sercem ortake negove na Markovom trgu, nategnufši im kosti pogubili, a nega samoga, na jako nevugodni način vumreti odsudili jesu. Nega, — krala muškoga na razbeleni železni tronuš posednufši, z železnom žarkom krunom okrunili su. I tak of nedužni človek v nezasluženih peklenskih mukah dušu je spustil. Oni kameni, anda, pred cirkvom ležeči nosili razbelenoga tronuža i podnožek jesu. Dan danas vre jako znucani i zbrisani vendar na starinsku dobu spomenkuju.

Na levu ruku od cirkve moči je videti M l e t a č k u v u l i c u, koja svoje ime od talijanskih štajnmecof, koji pri podigavajnu cirkve i turna posla imali jesu, vleče. Vu ovoj je vulici bil negda J a k o p K u z m i ć, varoški školnik. Pisma pripovedaju, da je to osobiti školnik bil, da je samo jednu knigu čteti znal, da se je gdagda i nekaj pisati podufal, a drugač da je nezgovorno vreden bil, kajti šibom decu gričkih purgarof drugoga posla imajućih vu kordi je držati znal.

Proti polnočnoj strani otpira se gradski zid, pak se more viditi stari P o p o v t u r e n još danas djedjerno stojeći. Pred nim negda v nedelu pred Kipom mužika je igrala, gospoda su se šetala a gospe hranile su se sladoledom. Na bregu vidi se cirkvica sv. Jurja, a dale Medvedgrad, na visokom bregu s tremi jakimi turni, gdi negda dosti rauberski gospodar Štefko Gregorjanec vladal je, ki med ostalemi neprilikami, vnoge je i gornemu varošu naredil, došafši vnogokrat s svojemi tolvaji i huncfuti nuter, poplenil je koju tu hižu, vnogoga poštenoga čoveka vubil, i još je naredil takove pripovesti, koje se nemreju napisati a da se papir nebi počrlenil. Dugo predi ovoga vrednoga gospodara, bila je još vredneša gospodarica na Medvedgradu »Černa kralica« zvana, a rodila se je vu Štajerskoj. Nezino je vreme puno vsâkojačkih lopovščinah, koje bi teško bilo prebrojiti. Vu slatkom se je mleku kupala, a zezidala si je kupelnicu vu šumi na mestu »Kraličin zdenec« imenovanomu. Veliju da je templarske dobrovolce k sebi mamila, a potlam da ih je sturna v grabu hitila. Na službu je imala crnoga tiča gavrana, koji je tak hud bil kak i ona sama. Veliju da još i danas okolo polnoči po mesečini na Medvedgradu ophaja i da cvili, kajti duši nezinoj zaradi grehof nigdi mira ni.

Šestinčani baš nisu rad imali te svoje dva gospodare. Danas Medvedgrad kak babji zub stoji, a noveši gospodari ostavili su stari grad i odselili su se pod grad f Šestine, zezidali dvor pri kleti, med goricami, kaj svakak je vugodneše, zdraveše i hvalevredneše nek f šumi živeti.

Dale na levu ruku vidi se bajnski dvor. Dosti je to vugodno zgledajuća hiža, gdi vnogi su bani na stanu bili. Pred hižom bila je negda klupa, gdi veliki Turcof obladatel, ban najme Tomaš Bakač, ki pri gori spomenutomu Sisku s Turcom čudnovito razboriti harec je naredil i nim poštenu kvinticu prahove smrdučine podehnuti je dal, — tu anda of znameniti človek pri sunčanom zahodu, kad vruči letni dani bili su, sedel je kaputa nemajući i onak po domače z varoškim sucom i starešimi purgari, od letine, vina i blaga spominal se je.

Na levu strajnku od banskih dvorov more se z Markova pijaca videti dvor gospodina grofa Oršića. Na vuglu pak sredne vulice bila je gradska hiža ili magistrat. Tu su gradski sudec i šenatori poštovanim purgarom pravicu krojili; kuliko pak vredni i pravični vu tom bili jesu, videti se more otud, kaj Martina, nevrednoga sina vrednoga purgara, kajti kral je,

najpredi šibami po varoškom panduru na Dverca van stirati fčinili jesu, a poklam-kam of isti tat na druga vrata vu varoša povrnul se je, nega vu varošu vlovifši po staroj navadi vuha nemu odrezati zapovedali jesu, zapoved zvršili i on bez vuh z varoša van bude hitjen.

Proti poldnevnoj strani otpira se varoška stena na Dverce. Turen tu stoji visoko ležeči i dalko gledeči, a vu njemu visi cinkuš nezgovorno čudnovite štime, a isti za raznovrstne fele dugovajna dober bil je, na priliku: kad je čija hiža gorela, kad bi Turčin prek Save kakve huncfutarije spelaval, kad bi se Kaptolonci fkanljivo prek potoka prevlekli i škodu gornogradskim purgarom včiniti nakanili. Ov cinkuš zvali su si »H a b e r n i k« a stara zagrebačka reč veli:

Kad deca vičeju,
A Habernik zvoni,
Onda se zna,
Da negdi gori.

Ni dugo kaj pod ovim turnom prva kafana zagrebečka videti se je mogla. Veliju, ki su videli, da špajsen kafanar vu ti kavani bil je, koji novine ob četrti vuri z Gurkfelda z diližancom došavše najme se je sel i gostom na iste čekajučem spuknufši jedne novine za drugemi van ono, kaj se je nemu dopalo id est: vsakovrstne rauberije, pripovedke od tolvajov, lopovov, pogorelcev, ženskah i t. d. čtel je.

Pod onim se turnom tulikajše vrata nahajaju, tak da zvan Novih, Mesničkih, Kamenitih još i vrata pod Dverci imenovati moramo.

Tu v blizini nahaja se negdašna jagarska hiža pokojnoga krala Andraša, od koje potlam kralevski dvor postal je, a osebujnost je za se imal, da z negovih oblokov lepo je bilo videti Lukavca staroga varoša zaradi luka svojega dobro znanoga, pak Kerestinca, Okiča i Samobora. Nekaj malo dale nahajal se je kolegium jezuitski, gdi z jedne strajnke deca purgarska a z druge sini gospodski humaniora zvučiti imali se bi. Na vuglu Sredne danas Gospodske vulice zvane i Markovog pijaca štacunčec mali lopova velikoga i prvoga prefriganca vu slavnom varošu Grge Čokolina rauberskoga sina, varoškoga britviča i birtaša stal je. Of lump zalubil se vu zlatara Petra Krupiča iz Kamenite vulice Nro. 1. Doru i zaradi grdobe svoje na telu i na duši dobiti je ne mogući tuliko je okolo nje jala posijal, da je ona vu cvetu svoje mladosti a nezgovorno nedužna vumreti morala i poleg svetoga Ivana na današnem Griču zakopana je. Lopova pak Čokolina veliju da je prikratil za jednu glavu Radak jeden dost vugodni feldvebl od bajnskih krajišnikof.

Gdi je Čokolinova birtija bila, posle prvi zagrebački modevarnhandlunk dosta znameniti bil je.

Vu Kamenitoj vulici birtija »k črnom Jancu« bila je, ali glas joj se do danas zgubil.

Čez Kamenita vrata ide se pod breg do potoka Cirkvenika. Tu stoji Krvavi most po vnogoj krvi prelitoj vu harcih med Gričani i Kaptolonci tak zvan. Na izhodnoj strani sunčanoj Markovoga pijaca vu jednom špeci jalnom gajnku bili su pribiti varoški oglasi, a nekaj dale nahajala se hiža znamenitih prefrigancof doktora i apotekara Cavagnolia i Gialimela.

Tu f susedstvu stoji danas varmedjija, znamenita zaradi pravdanja i neprilik naredjenih med Turopolci i purgari. Proti Novem vratam vodi Pivarska vulica, gdi se je negda pivo kuhalo. Na sredini pak Markovoga pijaca bil je postavlen stup, gdi zločesti ludi, rauberi, tati, brbrave babe i pijanci na sramotu svoju privezani bili jesu.

Vezda pak se obrnimo na drugi takaj dosta vugodni del varoša, najmre na Kaptolom.[1])

II. Kaptolom.

Kak je to već predi iztolnačeno, Kaptolom bil je najstarejši del grada, ar ga je sv. Lacko, htijući Horvate podmititi, gore vzdignul, naredivši biskupiju zagrebečku z 28 kanoniki, z stolnum cirkvum i dohodki darežlivo nakinčanu, koja cirkva tak zbog svoje starosti, kak takaj kinča, med pervemi pod cesartvom ovem cirkvam dičiti se more. Kaptolomci pak navek staroščum svojega varoša štimali se jesu, pak svojega osebujnega sudca, pravice, cehe i pandure su rabili. Med ostalemi hasnovitemi naredbami, po kraljeh potrdenih imali jesu i sledeće:

Prvič: Koji bi vu kvaterni, ali drugi postni dan mesa jel, cel tjedan zaprt postiti je moral.

Drugoč: Koji po lenosti vu dan svetečni vu cirkvu nebi došel, bijen je bil i glava mu se je obrila.

Item: Koji bi vu cirkvi šeptal, ako bi bil plemenit, bil je van stiran; priprost pak svezan pred cirkvum pred svemi z korobači harjen je bil.

Item: Coprnica, ali šatrije delajuča bila je razbelenem cirkvenem ključem na križ na prsa, čelu i za vratom pripeknena. Potlajše vreme coprnice, penez platiti coprnjaki, čaravci i šatravci na lomaču obsudjevani jesu.

Postremo: Prilizavec, med velikaši nesloge delajući, veliku sumu je moral, a većput jezika je kvaren bil.

Ovak s hasnovitemi navuki i očinske pedepse složiti znali jesu — stari Kaptolomci! —

Metem toga svoje pravice oni i braniti znali jesu, i joj si ga gričkomu panduru, če tata loveći na kaptolomsko je prešel! Če mu petajnki nisu

[1]) Mala dvorana.

fletnejši bili, kak kaptolomske šake, bila su mu ledja plaveša, kak njegov varoški kaput. I sam biškup pred Kaptolomskimi purgari čisto siguren bil nije, ar vnuter varoša svoj grad i cirkvu z jakemi zidi i kulami opasuvati moral je. — Drugač se puno od Kaptolomskih pravic ne zna, nek jedino to, da su sve još i u naše dane smeli na placu s hasurami pokrite spravljati svoje rajndleke i lonce, s kojemi su na dalko po carstvu trguvali.

Po sredine kaptolomskoga varoša nahajala se je Večnica, f koje Kaptolomci svoja osebujna spravišča obdržavali jesu. Blizu cirkve nahaja se Černa škola, koja se vender ni zaradi černe halje njezinih dijakov, tak zvala, nek od jedne kruto čudnovite dogovštine: ova hiža najmre bila je predi kurija kanonika Frana Filipoviča, koji kada bi Kaptolomske oranice pri Sisku od Turčina branil bil, vu neprijateljsku robiju zapal je, pak pokeh dob Kaptolom na velike i silne molbe njega, neimajuči penez odkupiti hotel ni, Francek sam na tursku veru je prešel, pak plunuvši na svoju domovinu i veru, najvekši tlačitelj i bič svojega naroda i kaptolomskih imanj je postal. Vu pravednom gnjevu stoga Kaptolomci njega kuriju obloke potukavši kamenjem črno nafarbali jesu. Kad potlam klerikuše vu ovu kuriju jesu zmestili, dobili su ime č é r n o š k o l c i, a njih škola: č é r n a š k o l a se do dana današnjega se imenuje kakti večna pelda ljudskoga nazloba.

Če se prejde dalje po ovoj istoj strani, tak se polehko doje do n o v o v e š k i h v r a t. Vu te kule bili su kaptolomski rešti, pak se ovde nahajale jesu i kosti negdašnjih reštantov, koji od glada grdo i nečemurno nutri poginuli jesu. Od ovud Medvedgrad i kapelica sv. Jurja lepo se vidi. — Za ovemi vratmi nahaja se N o v a v e s, koja ali prilično je vre stara. Na strani sunčenoga zahoda cirkva č. oo. Franciškanov nahaja se, mimo koje se vu O p a t o v i n u dojti more. Dalje za redom su kurije, prek kojih je lepo videti slavni gornji varoš, navlaš pak cirkva sv. Marka i Popov turen. Za ovemi kurijami nahaja se cirkva sv. Marije, koja se ali od drugih hiž ne vidi. Tam je negda dane bil klošter Cistercitov, a potlam obrnuta je cirkva vu faru. Dole vu kutu vu tak imenovani D o l a c dojti se more i tu med reverendisimuši negdašnjega vremena zaradi jeftinoče vina, slanine, kiseloga zelja i drugih vugodneh stvarih, poznata krčma, pod imenom »Hajdede probemus« nahaja se. Po tem toga prema poldanu nahaju se vrata na Harmicu, v koje kuli još se i danas reštant jeden nahaja. Ov je od silne starosti obnêmel i povedati moguć ni, kaj je skrivil i kak se zove. Za ovemi južnemi vratmi nahaja se slavna birtija »k b e l o j r a c i«, polek koje put vu Vlašku ulicu vodi.

Za vreme, kad Mongoli za kraljem Belom IV. bežeči njega preganjali jesu, onda of nesrečni kralj f turnu na Dvercih skrival se je, pak se tam još i danas luknja videti more, gde se je on vu skrovnosti nahajal. Kad metem toga niti tu više siguren bil ni, dale je bežal. Mongoli i Pesoglavci pak

varoš kaptolonski popalili su i na starinske cirkve turen jeden zrušili. Kad potlam Pesoglavci nazaj potirani bili jesu, onda kralj Bela vnoge pravice i sloboštine varošu na Gričkih goricah podelil je. I Kaptolomci od svojega straha i težke tišnjave jesu se pridigli, a najveć i svoju cirkvu nazaj popraviti predvzeli jesu. Za ovo vreme biškupi Vlahe iz Tulijanske zemle činili su sim dopeljati, koji već onda po celomu svetu kak maleri, zidari i drugi tomu spodobni meštri poznati su bili. Oni dobili su svoje hiže pod biškupovem gradom, a njih naselbina zvala se je »Vicus Latinorum« iliti V l a š k a v u l i c a.

Zvan vre spomenuti Kaptolom ima još jedna vrata, koja se odpiraju proti Krvavomu mostu, kam su dole velike štenge vodile i gdi do ne dugo pervi kaptolomski štacuni nahajali se jesu. Ovde su se velika harcuvanja med varošani i Kaptolomci dogadjala, tak da od tega i potok i most za vekivečna vremena krvav je ostal. Med ovemi vratmi i vratmi na Harmicu s vanjske strane nahaja se Šoštarska ves ili Nemška tulikajše zvana, koja ali spada na Harmicu i potom vu posebnom kapitulušu nje čudnovita pripečenja povedati hoćemo.

III. Harmica.

H a r m i c a bila je navek od velikoga znamenovanja kuliko po sam varoš, toliko i po cieli orsag »Slavonija« zvan. Na sredini nje bila je varoška hiža, pak su tu pobirali pijacovinu, koja je već put za krpanje podrapanih varoških zidov na hasen bila. Za znak, da se tu sejmi obdržavaju, polek hiže je vzdignut kotač, peldujući, da se na sejem raznovrstne fele kola, svakovrstnom robom napunjena, dokoturati znaju. Na sajmene dane bila je zastava polek hiže vzdignuta.

Na polnočnoj strani H a r m i c e proti Duge vulice nahaja se već spomenuta »Šoštarska ves«. Tu su same purgarske hiže a njih purgari švabskoga jezika, koji svi spadaju vrednomu i poštuvanomu cehu šoštarskomu. Pri harcuvanju med varošani i kaptolomci, ovi su siromaki najveć stradajući bili, arti su njih hiže kaptolomci većkrat vužgali. Ali su častni šoštari imali ne samo široka ledja nek i tvrde pestnice, pak su kaptolomce već put dobro nalemati znali. Tu se nahaja i kovač, vu kojega se hiži tulikajše desi prva modistica, gledeća uprav na oblok. Dalje na sunčani izhod nahaja se već imenuvana birtija »K beloj raci« i Rabusova kobasarnica z birtijum »B i r c a u s B u n c e k u«. Tu blizu nahaja se staroslavni zdenec Manduševec, pri kojom negda komeš Turopolcom povedal je: Djeci s könj döle! hetefši kojne napojiti, a oni nega budući čudnovati zapitali jesi: A käj bu z nami ki smö na köbilah?! Proti poldanu nahaja se glasovita hiža preštimanoga varoškoga opančara T o m a š a M a d j a r a. Još je tu jedna kapelica, Hatzova, birtija nigdar ne zabljene »D e b e l e P e p i c e«, koja od onda još vekša zrasla je.*) Na sunčani zapad otpira se Ilica, pak se u daljini vidi kapelica sv. Roka.

Vnoga jošće znamenita dugovanja pripovedati bi se mogla, kak na priliku, da na koncu Šošterske vesi proti Krvavem mostu Švabe sebi »K a s i n o« napravili jesu, gde tak s pehari kak i s bilikumi kruto harcuvali bi. Tam pak za novoveškemi vrati nahajal se je klošter iliti kapitulum vitezov t e m p l a r s k i h, koji kruto hrabri puno po svetu harcuvali jesu, i svigde, gde se najvekša potreba skazala je na čudnoviti način vu pomoč navek bi dohajali. Sad pak na tom mestu nahaja se z v o n o l e v a r n i c a, koja — o špot našega vremena! — delati prestati je morala, pak na konkursuš oliti buben je došla. Jeli bu buben zvonca zdržal to se povedati ne more.

Moglo bi se pripovedati, kak je na Ribnjaku stala birtija »P o d ž u t i m b r e g o m«, gde zidari Tulijani iz Vlaške ulice svoje krvavo pri kaptolomski cirkvi zaslužene groše na svetke i nedelje profučkati bi znali.

Moglo bi se tulikajše pisati ob banjskih na Harmici inštalacijah i kak su tam vola peči znali. Ali sva ta puno znamenita i čudnovita dugovajna drugi su vnogo vučenejši i po celom orzagu poznati vitiznanci iz starih paperov, diplomah, kronikah i protokolov izpisali, pak na drobno i sitno iztolnačili. Ova pak složena jesu ne za vučene vučeno, nego za priproste priprosto, koji, ali dijački ne znaju, ali velike šalabaktre prevračati i gruntati nečeju. Još bi ovaj speculum obilnejše i bol cifrasto zišel bil, da bi našega glavnoga kronike spisatelja luta febra iliti influenca, madron, omiljavica, hektika i drugi poštenem ludem nevugodni betegi ne bi naskočili bili. I tak na koncu strpljivoga čitatelja ljubezno i drago molimo, nek ovu na hitro složenu kroniku dobrovoljno primiti naj dostoji, a ono kaj ne razme naj pita.

*) Sc. birtija, Pepica je vumrla.

Spectator :

ŠETNJE GRADOM DOKONOG PURGERA

425. Iz dvorišta gradske kuće kbr. 70 u Radićevoj ulici curi kroz jedan improvizirani otvor u onoj trošnoj tarabi, smeće, gruha, pijesak i kojekaki gad na Felbingerove stube. Slika toli jadna da se svak misaon mora zapitati: zar smo na tako niske grane jednog siromašnog gnijezda pali?

426. Pored Sv. Marka već od lani leži oveća hrpa ruševnog kamenja, — ostataka sa crkvenih, — sada »od-svećenih« oltara itd. Tamo se kote miševi, parcovi, a smeta napokon i prolazu u samu crkvu sa sjevera. Sa 2 voza dalo bi se to sve odvesti u sami jedan dan. Ipak još smo kanda dosta daleko od civilizacije, koju smo prije rata u punoj mjeri imali.

427. Piscu ovih redaka neki je stanovnik džungle, ko nekim čudom premještenim u grad, u naš pitomi skladni grad, deponirao na sam prag vrtnog ulaza, jedan, — no recimo — konačni produkt probavnih organa. Nije to možda toliko za čuditi, — makar toga danas već ni iole bolje odgojeni psi ne rade — ali je značajno, da je TO ostalo sa strane gradskih organa kome prinadleži po službenoj funkciji, netaknuto kroz 5, velim PET uzastopnih dana. Bez komentara.

428. U odi »Zagrebu« dao nam je naš dragi domaći pjesnik August izražaj najčišće odanosti, ljubavi i tople domaće razdraganosti za naš tadanji, i ako još mali, ali pun nade i stremljenja, Zagreb. Pjesnik ga u duhu gleda velikog, jakog i sjajnog, gleda u njem središte i žarište kulturnog a Bože-daj i političkog nastojanja svog Hrvatskog naroda. Ko da iz njega govori proročki nešto, na što nas sjeća i simbol gorde, trostruke srebrne kule na modrom polju: tvrdi Grič! S otvorenom doduše kapijom, civitas hospitalis, gostoljubivi grad, — prečesto i na svoju propast od bahatog tuđinca — ali se ta stara kapija može i zatvoriti kad ustreba. Rastući polumjesec pak daje simbol grada koji raste, napreduje, vječito se pomlađujući kao mlad mjesec, dok zvijezda Danica divno sjaji na obzorju duševne i nacijonalne prosvjete, prednjačeći svim našim krajevima. Gradski patriotizam u pjesmi toj, romantičan al nikad nefin, nikad ne prelazeći granice obilježene ukusom, topao je i nekud intiman. Da. Naš dragi, domaći, stari grad!

Pa ipak, kolika li nas melanholija hvata kad sve ovo pomislimo proćutimo. Danas! Imade li još danas gdjegod takove recimo baš naivne, srdačne ljubavi za domaće, za iskonsko, za naše? Nisu li zar nas i odviše zarazili razni kozmopolitski i z m i doneseni u naše blage vinorodne južne strane iz civilizacija i sredina nama savršeno stranih, pače neprijateljskih? Oduševljava li se naša omladina koja eto dolazi iza nas, za sve one ideale kojima su naši stari posvećivali ponajbolje svoje sile uma i srca? Ima li još gdje starog našeg predratnog ili čak pretpotresnog Zagreba?

429. Jedan je učitelj u H. D-u sasma umjesno predložio, da se na pr. onaj pusti i otkako je šuma pokrčena još i puzavi brijeg Grmoščica nad Kustošijom, zasadi vrbom-ivom odnosno bagrenom (akacijom). Od tog trostruka bi bila korist: Prvo da bi puzanje tla razgranjenjem korijena smjesta prestalo. Drugo da bi naše one drage i toli korisne i umiljate ptice-pjevice kojih pomalo a na veliku radost štetočinjaca-kukaca već ponestaje, nalazile izobilja prilike za gnijezdenje među gustim granama, a treće: pčelarstvo bi procvalo sa svojim krasnim proizvodima medom i voskom, koji petstavljaju izvrsnu i ljekovitu hranu odnosno gradivo za crkvene svijeće. Pčelarstvo je, kako znamo jedina poljoprivredna grana koja takorekući ne iziskuje skoro uopće nikakih troškova osim košnica iliti sanduka, što uprav iščezava prema koristi. Sve ovo dobilo bi se zatuknućem izvjesnog broja bagrenovih ili vrbovih šibaka u zemlju. Zaista predlog o kom bi trebalo, šta? trebalo, NE! već MORALO da se ozbiljno povede računa i prijeđe s riječi na djelo.

430. Javna ura na onom stupcu ispred ulaza u kavanu Corco pokazuje već od nekoliko mjeseci sedam sati, što je tim čudnije, što ostale 3 strane, tj. one NE okrenute k Ilici sasma ispravno idu. Toga nebi trebalo, jer nismo u Garešnici nego u metropoli.

431. Prijatelji pasa imali su prije mnogo godina češće prigode da u boksovima izlože svoje 4-tveronožne prijatelje i njima se poštimaju. Sjećam se da je takva vrlo uspjela izložba bila u tzv. jašilnici, kasnijem Z. Z. na Starom Sajmištu. Na koncu takve izložbe bili su tzv. utrke pasa, gdje su na »cilju« bile na jednoj poprečnoj špagi, — za svaku trkaču stazu posebice, — obješene razne kobase, koju bi sretan dobitnik odma »in natura« u ime nagrade smio pojesti na dušak. Neki se pače osobito mudar jazavčar, ne obazirući se nimalo na očajna dozivanja, zviždanja i domahivanja, jednostavno okrenuo i uputio k nagradnoj uzici, i sve kobase bez daljnjega redom pozobao sa špage. A šta sad?!

432. Sa sjeveroistočnog, dakle prema starom samostanu okrenutog ćoška glavnoga vijenca nad novosagrađenom franjevačkom Dvoranom za priredbe, otpao je komad, zapravo čitav ugao žbuke, zgrada je nova, pa bi bilo pristojno da se to s jedne improvizirane skele popravi.

433. I među našim seljačkim se svijetom širi neko konjunkturističko shvaćanje. Evo primjera: Pisac ovih redaka sjedeći na jednoj zrinjevačkoj klupi pozvao je gestom seljanku koja je po nasuprotnim klupama zaludu već odulje vremena nudila svoje ljubičice na prodaju gospođama koje joj samo odmahivahu rukom nastavljajuć svoja važna ćaskanja. Kad je mlada došla razvio se slijedeći razgovor: Po čem ljubičice? — Po 4 Dinara! — Štaaa? — Po 3 —?! —, po 2 i pol, — preskupo, — gospon po 2, — ajde dalje. U to pristupi jedan seljački dečko koji iz prikrajka gledaše to »pogađanje« i sasma mi učtivo ponudi — gospon, naj kupiju lepe fijolice od mene, friške dišuće, po dinar i pol. Notabene su njegove bile ljepše i krupnije nego od one ženske. Kupio sam dakako od dečka, pa oboje odoše, no cura se okrenu i reče: I ja bi jim bila dala po dinar i pol. Tako, rekoh, lijepo se vladaš. Tražiš 4 dinara a onda spuštaš na 3 i pol, 3, 2 i pol, 2 i sad naravno na 1 i pol. Sramit se možeš. Znaš dobro da je cijena sad tolika. To nije lijepo. Bio sam zaista razočaran iskustvom da već djeca podvaljivaju tražeć trostruku cijenu. To bi im morao netko reći.

434. Da li je netko staru zgradu »Matejne« na uglu Basaričkove i Demetrove koja se sada ruši, prije toga valjano snimio, kako bi se bar u slici sačuvao spomen na taj komadić starog Zagreba? Ne žalimo za tom kolibicom, i akoprem je to opet jedna žrtva koju ljubitelj tradicije ovog našeg grada donekle dosta bolnim srcem doprinaša. Ali pod jednim uslovom, a to je da bi zgrada, koja se bude na tom mjestu podigla, bila po mogućnosti u slogu i skladu sa ostalim DOBRIM gornjogradskim zgradama, npr. kućom Vrbanić ili onom dvokatnicom u Mletačkoj ulici! ne? To je npr. postignuto kod nove zgrade, tzv. zaklade SOTLŠEK na Kipnom trgu, koju je sasma dobro izveo Jakša Hintermajer. Prigovorili bismo jedino razmjerju prozora, koji su tako otegnuto dugoljasti, kakovih u čitavom starom dijelu grada n i g d e nema!

435. Pred palačom Akademije na Zrinjevcu zasadila je uprava grad. perivoja cijeli »rundo-rabatl« prekrasnih maćehica, prava raskoš za oko i srce. Pisac ovih redaka vidjeo je u nedjelju oko podne, kako je jedan od prolazećih mladića, na oko intelektualaca, ubrao maćehicu i zatakao u zapućak. Zametnu se razgovor: Mladi je gospodin jamačno student filozofije (to sam zaključio po izgaženim peticama). Jest. Onda poznajete Kantov Kategorički imperativ i njegova će Vam primjena na nazočni slučaj dati opravdanu konkluziju glede osuđenja Vašeg nesmotrenog postupka. Ostala trojica drugova mu, prasnuše u smijeh, iz česa sam povukao zaključak, da su i oni učenici filozofije.

436. Već kod samog ulaza u maksimirski perivoj tutnji ti u uši zaglušna mehanizirana »glazba«(!) emitirana od nekog golemog električnog zvučnika, prvo u gostioni »Maksimiru« nasuprot glavnom ulazu, a eto i u samoj u parku smještenoj blizanici. I nema ti tu

brate odmora ni oduška: u času čim jedan dovrši svoj »Adjö du schö-ö-öner Gardeoffizüür adjöö!« — upada mahom, a kadikad još i ranije, dok prvi još što no riječ »radi«, drugi sa: »Ich hab es geträumt das Märchen vom Glück« ili pak onu sentimentalnu limunadu: »Oh schönste, o herrlichste Liebesnacht!«. Jer doista, čovjek tih, otmjen, misaon, htio bi da se iza tjedna posvećena intelektualnom radu, odmori, osvježi svoje živce u samoći šećuć slušajući žubor potočića, uz šapat šume prisluškujuć ptičjem milozvučnom pijevu. Ali ta vašarska halabuka progoni te dosta duboko u nutrinju perivoja. Pa neka bi bilo poslije podne, kad tamo dolazi druga publika, bene, — ali izjutra dok perivoj još odiše svježinom rose i poezije, TOGA ne bi trebalo da bude. Trebalo bi, mislimo, odrediti nešto, kako bi taj parvenü-ski, preglasan, nametljivi kričeći način koji nas odasvud prati i progoni, bio sveden u granice obilježene kulturom i ukusom. A napokon budimo iskreni: KOME se zapravo TO dopada? Našim dragim ptičicama sigurno ne, jer su već davno pobjegle iz onog dijela šume. Ironija je tim veća, što se ponad ulaznog luka sjaje pozlaćeni stihovi našeg Gundulića o tihoj, ubavoj, sjenatoj Dubravi. Baš.

437. Netko je već nedavno predlagao, da bi stijene nekih prolaza, npr. Dvoranskog Prečca, Sv. Franje, Felbingerovih stuba, itd. trebalo od vremena do vremena prekrečiti da se očima npr. omladine i dječice sakriju proizvodi pervertirane mašte i bljuvoštine koje se tamo iskaljivaju, sans-gêne ko da smo u Tanganjiki ili Hererro-pustari. Ah šta, još gore, jer crnci ili Bušmani taka šta ne šaraju. Niti dostojanstvo groblja ne preči te helote da ih prečrčkavaju sa »Anica voli Zvonka«, ili »ovde su Franjo i Lela preživjeli nezaboravne časove« od kojih su ovi citirani zapravo apsolutno i relativno najneviniji. Treba npr. pogledati zidove onog trijemića na ulazu u negdašnje Jurjevsko groblje ili čak i grob Preradovićev sa tugujućom vilom-Hrvaticom. Rekord nosi prolaz iz Kožarnice, ili paviljon na sjevernom kraju maksimirskog parka iznad mosta u Dubravu. Sinkovićeva, nekoć ulica Sv. Ivana, Vrazovo šetalište, Strossmajerov trg, — u opće sav grad pun je »zidne poezije« o kojoj je npr. Eduard Poetzl koncem 19 vijeka izdao malu monografiju i koju kad čovjek sravni s današnjim kaliberom, mora priznati da je — dašto in pejus, — napredovala iznad očekivanja.

LISTAK

PORODICA CASTELLIONO

nametnuta gradu Zagrebu kao građanska g. 1494.

Odakle potiče porodica Castelliono, koja je u Zagrebu zadnjeg desetljeća uživala građanska prava, nije nam poznato. Naš uvaženi heraldik i genealog, pokojni dr. Ivan Bojničić drži, da je ona porodica pripadala talijanskoj porodici Castellione, kojoj je bila koljevka Milan, gdje su Castellione bili patriciji već od konca X stoljeća. Ovoj je pripadao i papa Celestin IV (1241) i još jedan papa, te više kardinala. Ona se je podijelila na više grana, kao »conti di Venegono«, bili su feudalci u Lonate Cappino (1417), Villa Guazzone (1648), Apiano (1656), Pessano, Saronno, Stabio, Borgo s. Donniano. Bilo ih je i u malteškom redu (1432). Bili su conti di Wesprim (XV stolj.), i di Germiole. G. 1417 postadoše baruni i grofovi svetoga rimskoga carstva i palatini. God. 1770 priznat im je naslov plemića i »conta«, što je suvereno potvrđeno g. 1816 i 1826 s naslovom »conti di venegono«. Još i danas živu u Italiji.

Castellioni, koji se javljaju u Hrvatskoj, moguće je, da potječu s Košljuna na otoku Krku, gdje još danas stoji i stari franjevački samostan, koji su Talijani nazvali Castelleone, i u kojem je grob jedne Frankopanke

rodjene mlečanke. Već kralj Matija Korvin, podijelio je Bartolu sinu Jakoba de Castelliono, i njegovoj braći Mateju i Bernardu plemstvo i imenovao ih građanima grada Senja i Zagreba, a podijelio im je i grb.

God. 1494 došao je Bartol de Castelliono pred kralja Vladislava II, te ga je u svoje i u ime rečene svoje braće zamolio, da se plemstvo i građanstvo njihovo gradova Zagreba i Senja novom poveljom potvrdi. Kako su se braća Castelliono odlikovali velikim zaslugama za kralja Matiju i Vladislava, potvrdi kralj svečanom poveljom izdanom u Budimu 28. siječnja iste godine (1494) povlastice dane im po kralju Matiji I. U prvom redu im potvrdi plemstvo i građanstvo grada Senja i Zagreba, onda grb i to u štitu horizontalnom crtom razdijeljen u dva dijela, a gornji dio opet vertikalnom crtom u dva polja. U donjem crvenom polju nalazi se bijeli, zlatnom krunom okrunjeni lav, koji uzdignutom desnom šapom drži zlatnu tvrdinju s tri kule (u sredini viša), a u gornjem crvenom polju bijeli okrunjeni orao, koji na grudima nosi dva spojena zlatna djeteljna lista, dok u lijevom modrom polju na zlatnom odresku grane bez lišća stoji gavran sa zlatnim prstenom u kljunu. Ovaj dio grba je grb Hunjada, grb samoga kralja, dakle osobito odlikovanje. Na kacigi je modro crveni svitak, iz kojega raste lav kao onaj u štitu. Plašt je s desna bijelo-modar, lijevo zlatno-crveni. Nadalje podijeli i potvrdi im kralj sva prava, koja uživaju građani Senja i Zagreba, te ih oslobodi od svakoga podavanja kraljevskih daća i svih ostalih redovitih i vanrednih podavanja, što više i od obveze straženja (vigiliae nocturnae et diurnae) u Senju i Zagrebu. Tko bi protiv toga što uradio, odredi kralj za takovoga kaznu od 2000 for. Da sve tako bude, poziva bana i podbana hrvatskoga, kao i kapetane, potkapetane, suce i zapriseżene građane grada Senja, da poštivaju i priznavaju ova prava podijeljena plemićima de Castelliono. Dr. Bojničić naglasuje sličnost ovoga grba sa grbom talijanskih di »Castillione«.

Izvornik ove grbovnice nalazi se u »Adelsarchiv«-u bivšeg austrijskog ministarstva za unutrašnje poslove u Beču. Publicirana je povelja i grb u herald. časopisu bečkom »Adler« god. VII, dok je grb publiciran i u Siebmacherovom djelu »Der Adel von Ungarn«, i »Adel von Kroatien und Slavonien«. Castelliono, plemiće spominje i dr. Bojničić (Vjesnik zem. arkiva X).

Sličan slučaj podjeljenja plemstva i grba »plemstva kraljevine Hrvatske i grada Senja« imamo kod plemićke porodice Sacci g. 1490, učinjena po istom kralju Vladislavu.

Svakako je ova povelja od zamašne važnosti, jer se tu uz plemstvo podijeljuje i građanstvo grada Zagreba i Senja. Za Zagreb je to nama jedini poznati slučaj, a za Senj drugi. Ne znam kako je to svojedobno primio magistrat kralj. i slobodnoga grada Zagreba i Senja koji su, kao i drugi slični gradovi, imao jedini pravo birati si građane. Još bi bilo trebalo, da im je kralj Vlagislav nametnuo i gradskoga suca!

U spomenicima grada Zagreba, za ono doba, a ni kasnije, nema spomena porodice Castilliono. Ali prema sadržaju ove kraljevske povlastice, Castelliono su doista bili građani zagrebački makar imenovani po kralju, a dali su u Zagrebu boravili ne znamo. Sva je prilika ali, da su stajali u trgovačkoj vezi sa Zagrebom.

E. Laszowski.

ZA LJETOVANJE NA MORU

VIGANJ NA PELJEŠCU

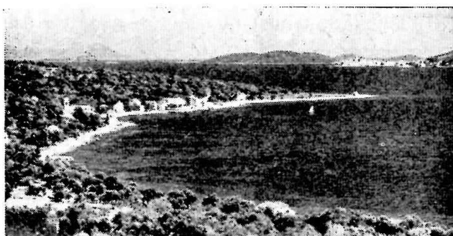
Najidealnije morsko oporavilište i odmaralište na Jadranu.

Član našega društva g. Hinko Sirovatka preuzeo je kao predstavnik Saveza Organizacija iseljenika sa svojom gospođom vođenje Turističko-domaćinske škole u Vignju u našoj sunčanoj hrvatskoj Dalmaciji, o kojoj sada često čitamo u hrvatskoj dnevnoj štampi. Odmor na moru interesira i mnoge naše Zagrebčane, pa smo zatražili i primili potanje informacije o boravku u Vignju, koje iznosimo u tom prikazu, jer su uslovi za ljetovanje u penzionu T. D. Škole u Vignju zaista neobično povoljni. Redakcija.

Položaj Vignja uživa prirodnu zaštitu u divnom dugom kanalu između gorovite i šumovite Korčule i isto takvoga poluotoka Pelješca, a ima još i tu prirodnu prednost što je položen uz morski žal ispod pelješčanskih šumovitih brijegova u dnu jednoga širokog obalnog luka, pa je time Viganj još posebno zaštićen od oštrih vjetrova. Za jakih bura traže i sami brodovi svoj zaklon ispred Vignja, čije je morsko područje čuveno među mornarima pod imenom »Porto Rosario«. To čini, da je u Vignju i za najoštrije zime kod nas na sjeveru, kod mirnih zračnih struja i za sunčanoga vremena, tako toplo, da se ljudi kreću tu u laganim odjećama bez kaputa. U ljetnje pak vrijeme ima Viganj tu silnu prednost što, osim stalnih zračnih struja u kanalu, njegovi lijepi kapetanski domovi nisu stisnuti jedan na drugoga, kao u gradskim ulicama, već su građeni većinom kao vile svaki za sebe i svaki je opsađen južni mdrvećem — limunama, narandžama itd. te južnim cvijećem. Svuda je prozrake i nigdje nema od sunca užarenoga asfalta ili kamenih cesta. Zrak, koji se tu udiše, struji sa alabasterski čistoga mora i sa šumovitih brijegova, iz kojih priče i nekoliko izvora čiste i zdrave pitke vode, što je u primorskim mjestima dosta mjesto. To je danas mirno kapetansko naserijetko.

Viganj nije ni trgovačko ni industrijsko lje, gdje su se već stari imućni Grci i Rimljani, a kasnije i dubrovački vlastelini odmarali i lovili sve moguće vrste riba i šakale po brdskim šumama.

I tu postoji Turističko-domaćinska škola, osnovana po Savezu Organizacije iseljenika u Zagrebu za izobrazbu naše ženske mladeži u opskrbi stranaca. Ova je škola smještena u prekrasnoj starobaroknoj četverostranoj zgradi bivšeg dominikanskog samostana s vanredno dobro uščuvanom crkvom sv. Rozarija. U toj je zgradi uz školsku kuhinju i veoma uredan internat i radna dvorana, gdje se učenice u 10-mjesečnom tečaju i za vrlo jeftinu cijenu uče svim kuharskim vještinama i u domaćinskom poslu, a u školskim vrtovima i u domaćinskom gospodarstvu.

Ova je škola posvećena praktičnom turizmu, pa posjeduje i prema tome organizirano školsko ugostiteljstvo. U lijepoj prostranoj dvorani do ceste prema moru, uređena je moderna restauracija s točionom, a unutar samostana uređena je i lijepa vrtna restauracija pod vedrim nebom, ukrašena cvijećem i zelenilom. U svakom pak kapetanskom domu raspolaže škola s jednom ili više ugodnih i čistih soba za nastambu. Prehrana se, dakako, za sve goste obavlja u školskoj restauraciji, a serviraju i goste poslužuju same školske učenice pod stručnim nadzorom.

Ovakav kompletni penzion sa prvoklasnom hranom i pojedinačnom nastambom daje škola prema različitoj cijeni soba i sezone od 45.— do 55.— din. po danu i osobi, što je obzirom na životnu skupoću toga kraja (mlijeko stoji na pr. din 4.— jedna litra!) veoma jeftino, ali T. D. Školi nije do toga da pravi profite, već joj je glavni cilj, da sa svojim tečajevima promiče razvoj turizma u našoj domovini.

Uprava škole ide pak za tim, da omogući boravak u Vignju i uz još niže cijene, pa je uvela i tako zvanu turističku prehranu. Ova sadržaje sve kao i redovna penziona prehrana, samo se ne daje uz kavu na pr. maslac, marmelada itd., a obroci su bez finih tjestenina i voća, ali zato dobije svaki dovoljno hrane prema svojoj tjelesnoj potrebi. Ova turistička prehrana pojeftinjuje redovni penzion za cca 6.— dinara dnevno, pa se u pojedinačnoj nastambi, dakako prema razlici cijena sobe, može u Vignju boraviti u visokoj sezoni uz tu turističku prehranu već od Din 39.— na više.

No ako se slože grupe od 10 i više osoba istoga spola mogu one dobiti i kolektivnu (zajedničku) nastambu, pa bi im se trošak snizio još za daljnih 5 dinara, t. j. mogli bi uz dobru turističku prehranu živjeti u Vignju već od Din 34.— po danu i osobi.

PENZION ZA DJECU

a) **Prehrana**

		redovna	turistička
do 3	godine	Din 12.—	Din 10.—
od 4 do 5	»	» 15.—	» 12.—
od 6 do 7	»	» 18.—	» 14.50
od 8 do 10	»	» 20.—	» 16.—
od 11 do 13	»	» 25.—	» 20.—

b) **Nastamba**

Ako dijete spava s kojim od roditelja ne računa se ništa, a za dvoje djece na istom krevetu računa se kao za jednu odraslu osobu prema položaju kuće, sobe i dobi sezone od Din 8.— do Din 15.— za jedan krevet.

Viganj posjećuju obično elitni društveni slojevi — činovnici, advokati, profesori, liječnici, književnici i publiciste, svi oni, koji žele miran odmor u divnoj primorskoj prirodi. A zašto nebi potražio tu svoj odmor i zanatlija, manje imućan trgovac, trgovački ili željeznički namještenik, pa i pristojan radnik? To eto ima pred očima T. D. Škola u Vignju, kada nastoji da siromašnijima pojeftini njihov godišnji odmor u tom čarobnom mjestu. Naravno, tu još dođu sitniji izdaci za prijavu i odjavu i mala turistička taksa, no sve skupa ne će iznositi više od dinara 2.— dnevno. **Kupanje je posve slobodno duž čitavog viganjskoga žala,** a prošle godine zadržao se je kroz više dana u Vignju i glasoviti engleski novinar i sveučilišni profesor Seaton Watson sa sinom. Tako mu se je tu svidjalo.

U kanalskom području Vignja veoma su lijepi izleti morem i pješke po Pelješcu. Grad Korčula udaljen je samo 2 i pol milje, a onda slijede čitavi niz manjih otoka, svaki s nekom znamenitosti. Na samom Pelješcu vodi nas šetnja po obali u 1 i pol km udaljeno Kučište i onda 6 km udaljeni Orebić. Uz brdo iznad Vignja leže brojna sela, a veoma interesantni cijelodnevni izlet predstavlja uspon na najviši vrh Pelješca, Sv. Iliju (Monte Vipera), cca 1000 m visine. Pri tom se usponu otvaraju neprekidno novi pogledi na morsku i otočnu panoramu, a s vrha oko 100 km dugoga poluotoka Pelješca pružaju se ti pogledi za vedrog vremena daleko na sve strane, zahvaćajući i Dubrovnik, bosanske planine i daleke otoke sjeverno ka Splitu i zapadno ka Italiji.

I klimom i bogatom morsko-kopnenom prirodom stoji naš Viganj daleko ispred francuske rivijere s Nizzom, a pokraj toga je i za nekoliko puta jeftiniji, pa tko ne traži raskoši i mondenosti, već mu je miliji bogovski mir priodne idile, kojom odiše cio Viganj, taj zaista nema razloga da odnosi naše pare u tudjinu.

Važno je još spomenuti, da treba svaki **najaviti svoj dolazak bar 10 dana ranije** zbog željenoga smeštaja i dočeka u Korčuli, odakle se putnici prevoze motornim čamcem ili jedrilicom preko kanala, što traje oko 20 minuta. Prijave prima i upute daje: T. D. Škola, Viganj z. p. Kučište, via Korčula u Dalmaciji, ili: Povjereništvo T. D. Škole u Zagrebu, Hatzova ul. 12-III., telefon 97-25.

DRUŠTVENE VIJESTI

DRUŠTVENI DOM. Dne 21 III t. g. održao je Građevni odbor za gradnju doma svoju sjednicu, na kojoj je ponovno uzet u pretres prijašnji predlog Arh. Fišera. Nakon svestrane izmjene misli, a s naročitim obzirom na to, da Društvo Zagrebčana ima da vodi računa o tradiciji Zagreba, i da tu tradiciju ima brižno čuvati ostalo se je kod prijašnjeg predloga time, da se poduzme sve za njegovu realizaciju. Stručnjacima je povjereno da provedu sve potrebne pripremne radove.

ZADRUGA S. O. J. ZA GRADNJU DOMA DRUŠTVA ZAGREBČANA. Na istoj sjednici povjereno je članu odbora g. Dr. Franji Devide da u saradnji s ostalim članovima odbora i stručnjacima gg. V. Andraševićem, A. Gvozdanovićem i T. Stunkovićem, konačno redigira Pravila Zadruge. Čim se to obavi, pristupiti ćemo daljnjem radu.

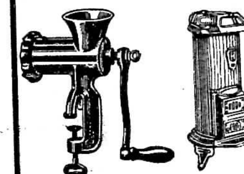
Kako je pitanje podignuća vlastitog društvenog doma kod naših članova simpatično primljeno, vidi se već po tomu, što su neki članovi odavajući pijetet i prema našim pokojnim članovima — u mjesto vijenca na njihov odar — za gradnju doma darovali i veće iznose, koje smo uložili na knjižicu »Dom«. — Ovo nam daje pobudu, da među našim članovima trajno i u svakoj prigodi propagiramo misao i potrebu vlastitog doma.

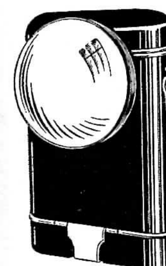
NOVE DRUŠTVENE PROSTORIJE. Poznato je, da naše društvo zbog pomanjkanja prikladnih prostorija za sastanke, u utorak za predavanja, čajanke i manje priredbe, imalo velikih poteškoća, koje su kočile naš društveni razvitak. No sada je i tomu doskočeno. Društvena je uprava ne žaleći troškova iznajmila četverosobni stan u I katu kuće Zadruge Hrvatskog Radiše **u Berislavićevoj ul. 20 (ugao prema Preradovićevoj ul.).** Dvije će sobe pregradnjom biti spojene u jednu, i time ćemo dobiti jednu dvoranu, od oko 60 m^2, a kako su sobe visoke do 4 m. bit će prema tomu prostorije veoma ugodne za svrhe kojoj su namijenjene. Ostale dvije sobe služiti će za sjednice i za poslovnicu, a moći će se upotrijebiti i za priredbe. Pitanje obskrbe biti će isto povoljno riješeno, pa će članovi biti zadovoljni. S time u vezi, pristupiti ćemo i k osnutku vlastite čitaonice.

Nove prostorije uselit ćemo 15 svibnja t. g., pa ćemo članove posebno obavjestiti o svečanom otvorenju.

Izdavač »Društvo Zagrepčana«. — Odgovorni urednik Stjepan Stiegler, grad. senator, Zagrebački Černomerec br. 34. (telefon br. 24-817). — Uredništvo i uprava Ilica br. 28/II kat. Tel. 24-383. — Tiskara »Tipografija« d. d. u Zagrebu, Preobraženska ul. br. 6. — Za tiskaru odgovara Ivan Ivanković, Selska cesta 47. — Za oglasni dio odgovara Lukac Ivan, Padovčeva ul. br. 9.

Sav potrebiti

GRADJEVNI MATERIJAL

dobijete kod **ANTUN i M. URBIĆ**

Telefon 57-24 **ZAGREB** Maksimirska c. 114

Vodeće nabavno vrelo specerajske i kolonijalne robe

IVAN PENIĆ D.D. ZAGREB

Veliko skladište i izbor biranih vlastelinskih vina

Ono,

što kanite

kupiti

dobit ćete

kod:

Kastner i Öhler

Zagreb

u većem izboru i jeftinije

SLJEME

DOM GRADSKIH NAMJEŠTENIKA - RUNOLISTOV DOM - VILA PREKRATIĆ - SKLONIŠTE SV. JAKOB

Najomiljenije izletište Zagrebčana, vrlo udoban boravak za oporavak, udobne sobe za prenočište, umjerene cijene i najsolidnija podvorba.

Preporuča se

M. PETANJEK

zakupnik Sljemena

KOH-I-NOOR

zaštitni znak Vam jamči za garantiranu najbolju kakvoću

Tražite svuda samo

KOH-I-NOOR

„KOH-I-NOOR" ZNOJMICE

ŽARULJE – LUSTERI

ELEKTRO PRIBOR

S. BENSUSAN

ZAGREB

Maksimirska 51 Telefon 94-19

MILAN MOKROVIĆ, ZAGREB

MESNICA I PRODAJA SUHOMESNATE ROBE

Jelačićev trg 4 — Kvaternikov trg 1 — Ilica 73 — Tržnica Box — Dolac

TELEFON 57-70 i 24-474

JUGOSLAVENSKO SIEMENS D. D.

ODIO ZA SLABU STRUJU

isporučuje, montira i uzdržava telefonske i signalne uredjaje svih vrsti. — Dobavlja sinhrone satove i instrumente za električna mjerenja.

ZAGREB, BOGOVIĆEVA 1./III kat.– TELEFON 22-055

HRVATSKA INDUSTRIJA KATRANA D. D

RADNIČKA CESTA 29. ZAGREB TELEFON BROJ 53

Izvadja asfaltiranje cesta, trotoara, dvorišta, kućnih ulaza i t. d. uz najjeftinije cije

---

Utemeljeno 1894. TEHNIČKA RADNJA Utemeljeno 1894

IGN. DEUTSCH I BRAT

TELEFON 42-86 ZAGREB MASARYKOVA 20

Sve tehničke potrebštine za ***industriju, obrt, gradjevnu ind., poljoprivredu hoteljerstvo i kućanstvo.*** — Specijalni odio za ***pumpe*** za svaku potrebu.

TRAŽITE PONUDE

WEINBERGER I DRUG

trgovina boja, četkarske i materijalne robe

ZAGREB

Jelačićev trg 6 **Ilica broj 40**

Štamparija – knjigovežnica – cinkogr

GRAFIKA ZAGR

GUNDULIĆEVA UL. 24 – TELEFON BR

Izradjuje najsolidnije, najbrže te najmodernije sv tiskarshih radnja kao knjige, brošure, kataloge, pise a specijalno sve tiskanice za banke, indu oblasti, trgovce, obrtnike itd.

„NORIS" K. D.

VELETRGOVINA ELEKTROTEHNIČKOG, TEHNIČKOG MATERIJALA I STROJ

ZAGREB, Ul. Kr. Marije br. 21 **BEOGRAD**, Cara Lazara 10

Dobavlja sveukupni elektrotehnički, tehnički materijal i stroj

Samoprodaja: »Elektroproizvod« k. d., Zagreb.

UTEMELJENO 1900.

JULIO DEUTSCH

ZAGRE

MIRAMARSKA CESTA

TELEFONI: 22-855 i 22-8

Najpovoljnije nabavno vrelo za sav građevni materi